

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

Fakulta bezpečnostního managementu

Katedra společenských věd

**Nefunkční rodina jako rizikový faktor
rozvoje antisociálního chování u adolescentů**

Bakalářská práce

**Dysfunctional family as a risk factor for the development of
antisocial behaviour in adolescents**

Bachelor thesis

VEDOUCÍ PRÁCE

PhDr. Jitka VESELÁ Ph.D.

AUTOR PRÁCE

Mgr. Vanda SÝKOROVÁ

PRAHA
2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Těškovících, dne 30. 8. 2023

Mgr. Vanda Sýkorová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní PhDr. Jitce Veselé Ph.D. za odborné rady, ochotu a přístup k vedení mé bakalářské práce. Dále bych ráda poděkovala rodině, která mi po celou dobu studia byla velkou oporou. Zejména bych pak chtěla poděkovat mému otci mjr. Mgr. Michalu Sýkorovi, který je pro mě v profesní kariéře velkým vzorem.

ANOTACE

Bakalářská práce řeší příčiny nefunkční rodiny jako jedné z možných rizikových faktorů, který může přispívat k rozvoji antisociálního chování u adolescentů. V teoretické části je v jednotlivých kapitolách popsáno vývojové stádium adolescence, definováno antisociální chování, dále představena stručná charakteristika rodiny, její funkce a představeny jsou některé důsledky nenaplnění funkce rodiny. V praktické části je představena a následně analyzována kazuistika. Cílem práce je představit a vysvětlit některé možné příčiny nefunkční rodiny v souvislosti s možným rozvojem antisociálního chování u adolescentů. Výsledkem jsou laická, ale i odborná doporučení pro práci s adolescenty z nefunkčních rodin s cílem eliminace tohoto druhu chování.

KLÍČOVÁ SLOVA

Adolescent * antisociální chování * nefunkční rodina * rodiče * domácí násilí * patologické hráčství * rozvod * nezralost

ANNOTATION

The bachelor thesis is interested in the causes of a dysfunctional family as one possible risk factor that may contribute to the development of antisocial behaviour in adolescents. In the theoretical part, the developmental stage of adolescence is described in individual chapters, anti-social behaviour is defined, the brief characteristics of the family, its functions are presented, and some consequences of non-fulfilment of family functions are presented. In the practical part, the case report is presented and then analyzed. The aim of the paper is to present and explain some possible causes of dysfunctional family in relation to the possible development of anti-social behaviour in adolescents. The result is layman but also expert recommendations for working with adolescents from dysfunctional families in order to eliminate this kind of behaviour.

KEYWORDS

Adolescent * antisocial behaviour * dysfunctional family * parents * domestic violence * compulsive gambling * divorce * immaturity

Obsah

Úvod.....	7
TEORETICKÁ ČÁST PRÁCE.....	10
1 Adolescence.....	10
1.1 Charakteristika vývojového stádia.....	10
1.2 Tělesný vývoj.....	12
1.3 Sociální vývoj.....	13
1.4 Mravní vývoj.....	14
2 Antisociální a jiné druhy chování.....	17
2.1 Vymezení a odlišení antisociálního chování.....	17
2.2 Projevy antisociálního chování.....	21
3 Rodina.....	23
3.1 Definice rodiny.....	23
3.2 Druhy rodin.....	24
3.3 Funkce rodiny.....	25
3.4 Resilience rodiny.....	28
4 Vybrané příčiny nefunkční rodiny.....	31
4.1 Nezralost rodičů.....	31
4.2 Patologické hráčství.....	34
4.3 Rozvod rodičů.....	36
4.4 Domácí násilí.....	38
PRAKTICKÁ ČÁST PRÁCE.....	42
5 Cíl praktické části práce.....	42
6 Metodologie.....	43
6.1 Výběr výzkumného designu a metod práce.....	43
6.2 Charakteristika výzkumného vzorku a sběr dat.....	45

7	Analýza dat.....	47
7.1	Osobní dokument.....	47
7.2	Pozorování.....	49
7.3	Rozhovor.....	50
8	Shrnutí případu.....	53
	Závěr	57
	Seznam použité literatury	59
	Seznam obrázků a tabulek	65
	Seznam příloh	66

Úvod

V médiích se ne zřídka setkáváme s titulky: „*Chlapec napadl svoji vlastní babičku*“, „*Skupina mladistvých výtržníků posprejovala národní památku*“, „*Dva mladiství obtěžovali svoji spolužačku*“ či „*Sedmnáctiletý chlapec nabízel ve škole drogy*“ atd. Antisociální chování mladistvých není v současné době raritní a ojedinělé, což dokazují statistiky, které zveřejňuje každoročně Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Je možné konstatovat, že společnost klade nemalý důraz na práci s mládeží s cílem zajistit její zdárný a pro společnost prospěšný vývoj. Ovšem ne vždy je tento cíl naplněn i přes značné působení preventivních programů. Příčin projevů antisociálního chování adolescentů je celá řada. Někteří autoři hovoří výhradně o genetických predispozicích, jiní jsou zcela opačného názoru. Dle nich za vznikem antisociálního chování stojí sociální faktory. Třetí skupina autorů se domnívá, že vznik antisociálního chování má příčiny jak genetického, tak i sociálního charakteru.

V úvodu bakalářské práce je důležité představit autorčinu motivaci k výběru tohoto tématu. Autorka se ve své práci chtěla věnovat problematice, která je jí velice blízká, neboť v rámci předchozího magisterského studia na jiné vysoké škole studovala obor, který velice úzce souvisel s rizikovou mládeží a narušenou primární i sekundární socializací. Druhým motivem k volbě tohoto tématu bylo, že autorka měla možnost v rámci studia být na stážích v nejrůznějších reedukačních a resocializačních zařízeních. Jednalo se o zařízení, jako byl např. výchovný ústav či vazební věznice, kde měla autorka možnost se setkat v praxi s adolescenty a jejich projevy chování. V neposlední řadě by se autorka ráda kriminalitě mládeže věnovala i ve své policejní kariéře.

S ohledem na rozsah bakalářské práce není možné se věnovat všem příčinám antisociálního chování adolescentů. Z tohoto důvodu je pozornost upřena na nefunkční rodinu jako na jednu z možných faktorů rozvoje antisociálního chování. Konkrétně na některé vybrané druhy příčin, které působí na dítě již od útlého věku. Tato problematika si zaslouží pozornost z důvodů nebyvalé důležitosti s ohledem na poměrně nízký věk začátku možné kriminální

kariéry adolescentů, ale také snahy o eliminaci recidivy u mladistvých pachatelů s ohledem na jejich budoucí vývoj.

Cílem práce je představit a vysvětlit některé možné příčiny nefunkční rodiny (nezralost rodičů, domácí násilí, patologické hráčství, rozvod) v souvislosti s možným rozvojem antisociálního chování u adolescentů a naznačit laická, ale i odborná doporučení pro práci adolescenty z nefunkčních rodin s cílem eliminovat tento druh chování, na praktickém případu adolescenta z nefunkční rodiny vysvětlit charakteristické projevy antisociálního chování.

Bakalářská práce je rozdělena na dvě vzájemně propojené části – teoretickou a praktickou. Teoretická část práce je kompilátem, který je rozdělen na čtyři kapitoly a ty jsou dále rozděleny na jednotlivé podkapitoly. Snahou první kapitoly je popsat vývojové stádium označované jako adolescence zejména v kontextu sociálních a morálních změn, které v tomto období nastávají. Dále definovat antisociální chování, představit jeho projevy a následně jej odlišit od jiných druhů nežádoucího chování, také představit stručnou charakteristiku rodiny, vymezit její základní funkce a v závěrečné kapitole popsat některé příčiny nenaplnění funkcí rodiny a jejich vliv na antisociální chování. V praktické části práce je využit kvalitativní výzkumný design. Konkrétní výzkumnou metodou je případová studie.

V práci autorka využívá odborných publikací autorů z různých oborů, jako je např. kniha *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*¹ prof. PhDr. RNDr. Marie Vágnerové, CSc. a prof. MUDr. Lidky Lisé DrSc. nebo kniha *Cesta životem: vývojová psychologie*² prof. PhDr. Pavla Říčana, CSc. Dále z oblasti etopedie knihu *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*³ kolektivu autorů pod vedením Mgr. Veroniky Nielson Sobotkové, Ph.D., knihu *Mládež a delikvence: možné*

¹VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání* [online]. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: nakladatelství Karolinum, 2021 [cit. 2023-06-20]. ISBN 978-80-246-4961-0. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/e-kniha/vyvojova-psychologie-1359362/>

²ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: Vývojová psychologie*. 4. dopl. vyd. Praha: Portál, 2021. ISBN 978-80-262-1783-1.

³SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4042-3.

příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže⁴ doc. PhDr. Oldřicha Matouška, CSc. a PhDr. Andrey Matouškové. V oblasti problematiky fungování rodiny je stěžejním zdrojem Vývoj resilience v dětství a dospělosti⁵ PhDr. Ivy Šolcové, Ph.D., rovněž knihy odborníků na dílčí příčiny nefunkčních rodin jako je publikace Domácí násilí: nebezpečné rodinné vztahy ve 21. století⁶ doc. PhDr. Ludmily Čírtkové, CSc., Patologické hráčství⁷ PhDr. Michaely Dávidové, Ph.D. Pro praktickou část pak byla stěžejní kniha Metody výzkumu a evaluace⁸ prof. RNDr. Jana Hendla a Úvod do pedagogického výzkumu⁹ prof. PhDr. Petera Gavora, CSc. a mnoho dalších publikací, článků z odborného periodika Policejní akademie České republiky v Praze s názvem Bezpečnostní teorie a praxe, internetových zdrojů a legislativních dokumentů týkající se mládeže, výchovných zařízení nebo rodiny.

⁴ MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8.

⁵ ŠOLCOVÁ, Iva. *Vývoj resilience v dětství a dospělosti*. Praha: Grada, 2009. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2947-3.

⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Domácí násilí: nebezpečné rodinné vztahy ve 21. století*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020. ISBN 978-80-7380-806-8.

⁷ DÁVIDOVÁ, Michaela. *Patologické hráčství: výskyt, diagnostika, léčba, komplexní pohled na problematiku*. Praha: Grada Publishing, 2020. ISBN 978-802-4727-585.

⁸ HENDL, Jan a Jiří REMR. *Metody výzkumu a evaluace*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1192-1.

⁹ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozš. české vyd. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-185-0.

TEORETICKÁ ČÁST PRÁCE

1 Adolescence

První kapitola bakalářské práce svoji pozornost upře na vývojové stádium označované jako adolescence. Jedinci nacházející se v této vývojové fázi jsou předmětem této práce, neboť se nacházejí v životní fázi, kdy k projevům antisociálního chování dochází nejčastěji a projevy jsou nejnápadnější.¹⁰ V rámci podkapitol bude vývojové stádium časově vymezeno, stručně charakterizováno v kontextu nejrůznějších změn, které v tomto období nastávají.

1.1 Charakteristika vývojového stádia

Adolescence bývá označovaná jako přechodné období mezi dětstvím a dospělostí, které je doprovázeno řadou změn.¹¹ Jedná se o specifické a poměrně rozporuplné období, protože většina adolescentů již nechce, aby je společnost vnímala jako děti. Jejich snahou je zbavit se většiny dětských projevů. Chtějí se co nejdříve vymanit z rodičovské podřízenosti a začít prosazovat svá práva a možnosti svého svobodného rozhodování. Chtějí být součástí světa dospělých, kde ovšem stále nemají své pevné místo, protože většinou neakceptují povinnosti spojené s dospělým životem a nejsou ochotni přijmout zodpovědnost.¹²

Autorka se domnívá, že skutečnost, že adolescenti nechtějí převzít zodpovědnost, do značné míry ovlivňují samotní rodiče svým způsobem výchovy. Rodiče své děti povinnostmi příliš nezahrnují anebo při jejich plnění nejsou důslední. Tato rozhodná skutečnost pak zapříčiní, že mnozí adolescenti setrvávají po dlouhou dobu u rodičů a neosamostatní se.

¹⁰ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání* [online]. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: nakladatelství Karolinum, 2021 [cit. 2023-06-20]. ISBN 978-80-246-4961-0. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/e-kniha/vyvojova-psychologie-1359362/>, s. 451

¹¹ SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4042-3, s. 26

¹² VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání* [online]. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: nakladatelství Karolinum, 2021 [cit. 2023-06-20]. ISBN 978-80-246-4961-0. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/e-kniha/vyvojova-psychologie-1359362/>, s. 367

Na adolescenci různě nahlíží i jednotlivé psychologické teorie. Z pohledu psychoanalýzy je období adolescence označované jako genitální. Jedná se o poslední fázi vývoje jedince. Dle Freuda, který je považován za předního představitele psychoanalýzy, je pro toto období charakteristická obnova sexuálního pudu. V této fázi již není předmětem uspokojení rodič, jako tomu bylo ve fázi falické, ale dívka či chlapec. Psychosociální teorie se zaměřují na vliv sociálních faktorů na vývoj adolescenta. V rámci těchto teorií je významný epigenetický model vývoje Eriksona, který vývoj člověka rozdělil na osm částí, kdy v každém úseku života je jedinec vystaven určitému konfliktu. Pro adolescenci je charakteristický střet mezi vlastní identitou a uvědoměním si sebe samotného proti zmatení rolí. Jinými slovy podstatu tohoto vývojového období Erikson shledává v potřebě osamostatnění, uvědomění si svých vlastních schopností a zisku důvěry v sebe samého.¹³

Periodizovat vývojové stádium adolescence není snadné z několika stěžejních důvodů. Jednak je vývoj každého jedince individuální a ovlivňuje ho řada faktorů, jako je např. pohlaví, rodina, kultura, podnebí aj.¹⁴ Ovšem ani mezi samotnými autory nepanuje přesná shoda, jak časově rozdělit průběh adolescence. Sobotková uvádí, že existuje tzv. tradiční a moderní rozdělení.¹⁵

Tradiční pojetí rozděluje adolescenci na dvě období označovaná jako raná a pozdní adolescence. Raná adolescence je někdy označovaná jako pubescence a časově ji je možné vymezit od 11. do 15. roku života. Druhá fáze nese označení pozdní adolescence a trvá od 15. let do 20 let věku jedince.¹⁶ Tradičním způsobem vymezují adolescenci také Langmeier a Krejčířová na dvě období – pubescence a adolescence.¹⁷

¹³ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání druhé, doplněné a přepracované. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1, s. 368-369

¹⁴ ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: Vývojová psychologie*. 4. dopl. vyd. Praha: Portál, 2021. ISBN 978-80-262-1783-1, s. 168

¹⁵ SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4042-3, s. 27

¹⁶ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání* [online]. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: nakladatelství Karolinum, 2021 [cit. 2023-06-20]. ISBN 978-80-246-4961-0. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/e-kniha/vyvojova-psychologie-1359362/>, s. 368-369

¹⁷ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9, s. 143

Moderní pojetí rozlišuje tři části. Jedná se o rozdělení na adolescenci časnou, která začíná v 10 popř. v 11 letech a končí ve 13 letech, následuje střední adolescence, která trvá v období od 14 do 16 let a poslední fáze se nazývá pozdní adolescence, která představuje úsek od 17. roku věku jedince do 20. roku věku.¹⁸

Pro účely bakalářské práce je období adolescence vnímáno v souladu s autory Velkým psychologickým slovníkem, a to že za adolescenci je v českém prostředí považována doba mezi pubescencí a ranou dospělostí.¹⁹ Říčan toto období ohraničuje dobou od 15 let do 20 až 22 let.²⁰ Takto časově vymezený pojem adolescence se jeví i jako vhodné vnímat v souvislosti s projevy antisociálního chování, které mohou mít trestněprávní následky. Za trestně odpovědnou odpovědnost je v českém právním systému považována právě osoba starší 15 let.²¹

1.2 Tělesný vývoj

V období adolescence dochází k početným a náročným změnám.²² Jedná se o změny tělesné, duševní, ale také sociální. Z uvedených změn jsou tělesné změny nepřehlédnutelné, i když nejsou stěžejní podstatou bakalářské práce, autorka považuje za nezbytné pro dokreslení celého vývojového stádia stručně zmínit.

V souvislosti s tělesnými změnami je nezbytné představit tzv. sekulární akceleraci fyzického vývoje. Sekulární v překladu z latinského slova znamená dlouhotrvající či často se opakující. Akcelerací se rozumí zrychlení. Sekulární akcelerace označuje brzký příchod dospívání a jeho celkové zrychlení v porovnání s přechozími staletími. Tuto teoretickou koncepci je možné demonstrovat na menstruaci u dívek, která se v minulosti u nich objevovala ve vyšším věku

¹⁸ MACEK, Petr. *Adolescence*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-717-8747-7, s.10

¹⁹ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5, s. 13

²⁰ ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: Vývojová psychologie*. 4. dopl. vyd. Praha: Portál, 2021. ISBN 978-80-262-1783-1, s. 191

²¹ BRUCKNEROVÁ, Eva. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-848-2, s. 17

²² LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9, s. 142

než v současnosti. Řada vědců se věnovala také tomu, zda sekulární akcelerace souvisí s dalšími druhy změn. Mezi autory panuje shoda. Tedy, že sekundární akcelerace se projevuje také v případě duševních a emocionálních změn. Je možné konstatovat, že sekulární akcelerace zapříčinila dřívější příchod adolescence, ale zároveň je nutné zmínit, že automaticky nedochází k dřívějšímu nástupu dospělosti.²³

Je důležité mít na paměti, že všechny změny, které se dějí, jsou značně variabilní a nelze je vnímat jako rigidní a stejné pro všechny adolescenty. Je možné nalézt dva stejně staré jedince, kdy ovšem jeden z nich je emočně nevypělý a dětinský s viditelnými tělesnými projevy dospívání a u druhého z nich nedošlo k žádným zjevným tělesným projevům, ale jeho myšlení je abstraktní a chování značně kritické vůči autoritám.²⁴ Z tohoto důvodu je nutné všechny představené změny vynímat v rámci obecného pojetí adolescence.

1.3 Sociální vývoj

Ve fázi adolescence jsou projevy emocí o poznání klidnější v porovnání s předchozí fází pubescence. Adolescenti již nejsou emočně egocentričtí, bývají stabilnější, neboť mnohé emoční projevy pro ně samotné již nejsou překvapením. Práce s vlastními emocemi a zejména schopnost je regulovat významně přispívá k lepším vztahům s okolím.²⁵ V rámci sociálního vývoje není možné postihnout celou oblast, a proto pozornost bude věnována zejména vývoji vztahů v rodině.

Jedná se o období, kdy nastávají změny sociálních rolí, které se mění s nástupem do školy či práce. Na adolescenty jsou tak kladeny nové společenské požadavky. Rodina adolescentovi poskytuje stále pevné zázemí, ten se ale ovšem od rodiny postupně odpoutává. Vztah k rodičům již není tak kritický, jako tomu bylo v období pubescence.²⁶

²³ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. *Psyché* (Grada). ISBN 80-247-1284-9, s. 144-146

²⁴ tamtéž, s. 143

²⁵ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání* [online]. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: nakladatelství Karolinum, 2021 [cit. 2023-06-20]. ISBN 978-80-246-4961-0. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/e-kniha/vyvojova-psychologie-1359362/>, s. 393

²⁶ tamtéž, s. 403

Adolescent i přes nově nabyté zkušenosti stále kritizuje autority ze svého okolí. Rozdíl je možné spatřit ve způsobu kritiky. Kritiku adolescenta je možné charakterizovat jako uváženější a lépe mířenou. Dle adolescentů je život jejich rodičů prázdný a nemá smysl, nezřídka je možné se setkat s tvrzením, že takový život jako jejich rodiče by adolescenti žít nechtěli. Od samotných rodičů se vyžaduje, aby nebyli pouze pasivními příjemci kritiky, ale aby aktivně vystupovali ve střetech a prosazovali svůj názor.²⁷ Aktivní přístup rodičů dá adolescentům pocit toho, že rodiče, ale nejen oni, je poslouchají a zajímá se o ně. Konflikt tak není vnímán jako destruktivní, právě naopak, učí jedince sebezprosažení.²⁸

Adolescent musí ztratit emoční závislost na rodičích, která je poměrně citově náročná, ale ve výsledku umožní adolescentovi navázat intimní vztahy se svými pozdějšími partnery. Tento proces je pro obě strany náročný, ale nesmírně cenný. Přičemž není ojedinělé, že se při tomto separačním procesu mohou objevit problémy a závislost adolescenta na rodině trvá. V běžných situacích se očekává, že adolescent tento proces ukončí ve věku 20 let.²⁹

1.4 Mravní vývoj

V rámci bakalářské práce zabývající se antisociálním chováním je nutné také upozornit na to, jak adolescenti vnímají spravedlnost nebo zda dokáží respektovat normy dané společností.

U adolescentů Piaget hovoří o tzv. autonomní³⁰ morálce.³¹ Lze konstatovat, že dobré či zlé již není to, co řekne autorita (rodič, učitel, trenér), ale to, co je považováno společností za obecně respektovanou normu.

²⁷ ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: Vývojová psychologie*. 4. dopl. vyd. Praha: Portál, 2021. ISBN 978-80-262-1783-1, s. 215-216

²⁸ MACEK, Petr a Zuzana ŠTEFÁNKOVÁ. Vztahy s rodiči a jejich souvislosti s citovou vazbou. In: MACEK, Petr a Lenka LACINOVÁ, ed. *Vztahy v dospívání*. 2. vydání. Brno: Barrister & Principal, 2012, s. 25-40. ISBN 978-80-87474-46-4, s. 26

²⁹ ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: Vývojová psychologie*. 4. dopl. vyd. Praha: Portál, 2021. ISBN 978-80-262-1783-1, s. 216

³⁰ Autonomní morálka nahrazuje heteronomní morálku již v 9 letech. Morálka. In: *E-learningová podpora mezioborové integrace výuky tématu vědomí na UP Olomouc* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého, 2012 [cit. 2023-07-09]. Dostupné z: <http://pfyziolmysl.upol.cz/?p=1463>

³¹ VACEK, Pavel. *Psychologie morálky a výchova charakteru žáků*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-257-7, s. 28

Adolescenti, byť ne všichni, jsou označováni za „*morální absolutisty*“. Pod tímto spojením lze rozumět, že adolescent vnímá své jednání jako pro společnost nebývale významné. Své jednání tak směřuje k tomu, aby bylo pro společnost co možná nejprospěšnějším. To může gradovat např. do situací, kdy konformní lež vnímá jako vlastní selhání, za které se odsuzuje. Může se zabývat problematikou nedostatku vody nebo jídla v méně rozvinutých zemích a tyto problémy ho mohou trápit. Adolescent vyžaduje maximální dodržování norem. Dodržování norem vyžaduje také po lidech ve svém okolí, k nimž je stejně jako k sobě velice kritický. V konečném důsledku adolescenta je možné označit za reformátora lidstva či fanatika pravdy.³²

Samozřejmě toto chování má i svá úskalí. Může nastat i opačná situace, kdy adolescent v důsledku nemožnosti naplnit absolutní pravidla se může obrátit a stát se bezohledným a egocentrickým. Naplnění mravního potencialu u adolescentů není pouze o neustále kontrole a poučování, ale o poskytnutí obrazu lidí, kteří jednají v souladu s mravními ideály.³³ Vágnerová upozorňuje na to, že adolescent potřebuje pevný hodnotový žebříček, který mu poskytne přehled dobra a zla. V případě absence stabilního hodnotového systému je adolescent zmatený a může si osvojit hodnoty společensky nežádoucí.³⁴

Z výše uvedeného vyplývá, že během vývojové fáze musí adolescent čelit řadě změn, které jsou charakteristické pro toto vývojové období, a je nutné, aby byly úspěšně realizovány. Autorka si ovšem dovoluje upozornit na několik teoretických východisek, které je nutné si uvědomit. S odkazem na zmiňovaného Eriksona a jeho epigenetický model je stěžejním úkolem adolescenta uvědomit si své vlastní já, najít směr svého života a své místo. Žádoucím výsledkem jsou pak správné kvalitní vztahy s ostatními a zdravé sebepojetí. V opačném případě dochází ke zmatení rolí a s tím spojený rozvoj společensky nežádoucího chování. Ovšem všechny tyto nastalé změny v životě adolescenta nelze vnímat

³² ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: Vývojová psychologie*. 4. dopl. vyd. Praha: Portál, 2021. ISBN 978-80-262-1783-1, s. 211

³³ tamtéž, s. 212

³⁴ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání* [online]. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: nakladatelství Karolinum, 2021 [cit. 2023-06-20]. ISBN 978-80-246-4961-0. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/e-kniha/vyvojova-psychologie-1359362/>, s. 450

jako izolované jevy, nýbrž jako vzájemně integrující. Proto se hodí připomenout teorii konvergence od W. L. Sterna. Teorie říká, že chování člověka a vůbec on samotný je souborem jednak vnitřních předpokladů tak vnějších skutečností.³⁵ Z čehož je patrné, že k rozvoji antisociálního chování značně přispívá kromě adolescenta samotného také vnější např. rodinné prostředí.

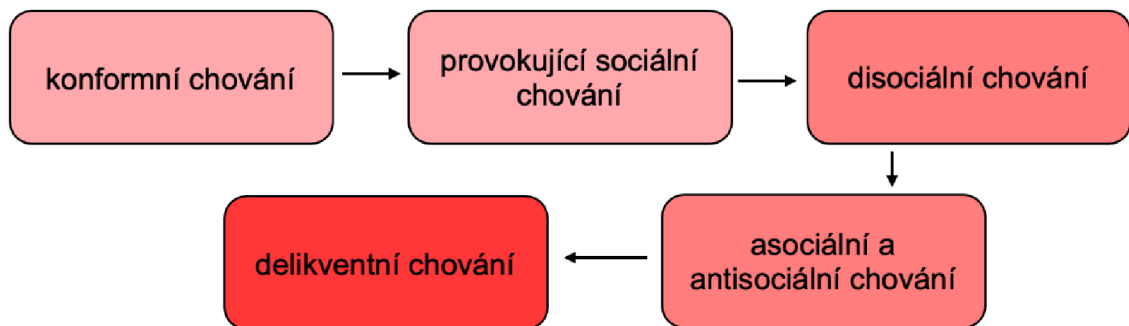
³⁵ VYMĚTAL, Jan. Zprávy: William Lewis Stern. *Československá psychologie*. Praha: Institute of Psychology, 2018, **62**(2), 189-190. ISSN 1804-6436, s.189

2 Antisociální a jiné druhy chování

Obsahem další kapitoly bude vymezení pojmu antisociální chování, jeho možné projevy a odlišení o jiných druhu chování, které společnost vnímá jako nežádoucí.

2.1 Vymezení a odlišení antisociálního chování

Před samotným vymezením je nezbytné zdůraznit, že v literatuře, která byla autorce práce dostupná, je terminologické vymezení pojmu antisociální chování nejasné. Pro chování adolescentů, které společnost neakceptuje, je možné v literatuře najít značné množství více či méně podobných termínů. To činí značné problémy v jejich orientaci. Soulad nepanuje ani mezi jednotlivými obory, kdy rozdílný pohled nabízí medicína, pedagogika, psychologie, sociologie, etopedie aj.³⁶ Pro účely práce je stěžejní následující schéma (obrázek č.1).



Obrázek č. 1: Odchyly chování (zdroj: Firstová, autorkou upraveno pro potřeby práce)

Představené schéma vymezuje postupný vývoj chování od společensky akceptovaného až po chování, které společnost vnímá jako nežádoucí.³⁷ Z výše uvedeného schématu je stěžejní **disociální chování**.

Předcházející chování neporušují společensky definovanou normu, a proto jim nebude věnována pozornost. Disociální chování bývá označované jako společensky nepřiměřené. Ovšem společenskou normu neporušuje

³⁶ DOLEJŠ, Martin. *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2642-6, s. 15

³⁷ FIRSTOVÁ, Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-521-0, s. 13

a je vnímáno na hraně normy. Jedná se o chování krátkodobého a přechodného charakteru, které většinou vyžaduje běžné pedagogické postupy, aby došlo k odstranění. Za typické projevy disociálního chování je možné považovat např.: lhaní, neposlušnost či vzdorovitost.³⁸

Asociální chování je chování, které společnost odmítá, neboť není v souladu s jejími zvyklostmi, hodnotami a vzorci chování.³⁹ Stále ovšem toto chování má spíše negativní dopad zejména na jedince samotného než na celou společnost, byť i dopad na ni není možné opomenout. Za typické projevy asociálního chování je považováno sebepoškozování, záškoláctví, alkoholismus, užívání návykových látek nebo nelátková závislosti. Jako řešení tohoto druhu chování již nepostačí pouhá pedagogická intervence, ale je potřeba využít terapie či medikamentů.⁴⁰ Toto chování ovšem není možné označit za trestní.⁴¹

Následuje **antisociální chování**, kdy jedinec porušuje normy a hodnoty, které jsou v dané společnosti obecně akceptovány a přijímány.⁴² Nejsou porušovány jen morální a společenské normy, ale zejména normy právní. Chování tedy ve většině případů naplňuje skutkovou podstatu přestupku. Typickými projevy tohoto chování mohou být krádeže, ublížení na zdraví, vandalismus aj. Řešení tohoto druhu chování ve většině případů vyžaduje umístění jedince do nápravných zařízení.⁴³ Takto vymezené antisociální chování se může do značné míry překrývat s vymezením **delikventní chování**. Sobotková uvádí, že delikventní chování je nebezpečnější v porovnání s antisociálním chováním. Za delikventní chování je možné považovat takové chování, které již naplňuje skutkovou

³⁸ DOLEJŠ, Martin. *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2642-6, s. 16

³⁹ PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6. s. 21

⁴⁰ SEKERA, Ondřej. *Reedukace dětí a mládeže s poruchami chování a emocionality*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2019. ISBN 978-80-7599-148-5, s. 10

⁴¹ DOLEJŠ, Martin. *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2642-6, s. 16

⁴² SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4042-3, s. 61

⁴³ SEKERA, Ondřej. *Reedukace dětí a mládeže s poruchami chování a emocionality*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2019. ISBN 978-80-7599-148-5, s. 11

podstatu trestných činů a na jeho řešení se podílí orgány činné v trestním řízení.⁴⁴ S tím ovšem nesouhlasí Matoušek a Matoušková, kteří tvrdí, že delikventní chování má znaky jak trestného činu, tak přestupku, čímž nevnímají rozdíl mezi delikventním a antisociálním chováním.⁴⁵ S těmito autory se shoduje i Dolejš, který hovoří o tom, že se jedná o chování, které porušuje jakékoliv právní normy a souvisí s ještě stále nedokončeným procesem změn v životě adolescenta, kdy jejich reakce jsou impulzivní.⁴⁶

Rizikové chování je možné definovat jako „*chování jedince nebo skupiny, které zapříčiňuje prokazatelný nárůst sociálních, psychologických, zdravotních, vývojových, fyziologických a dalších rizik pro jedince a jeho okolí a/nebo pro společnost.*“⁴⁷ Rizikové chování je Bendlem vnímáno jako nadřazený pojem všem výše uvedeným.⁴⁸ S tímto autorem souhlasí také Sobotková, která rizikové chování nadřazuje všem ostatním druhům chování, jež nerespektují společensky uznávané normy.⁴⁹

Nesoulad ve vymezení jednotlivých druhů chování je možné shledat v již zmíněném. Tedy, že někteří autoři vycházejí ze sociologie, jiní respektují právní či kriminologickou terminologii. Pro demonstraci nabízí pedagogika zcela odlišný pohled. Vymezuje postupný vývoj nežádoucího chování u jedince. Každé následující chování je možné označit za nebezpečnější a závažnější než chování předchozí (obrázek č. 2). Daný obrázek ukazuje, jak postupně dochází ke vzniku antisociálního chování.

⁴⁴ SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4042-3, s. 61

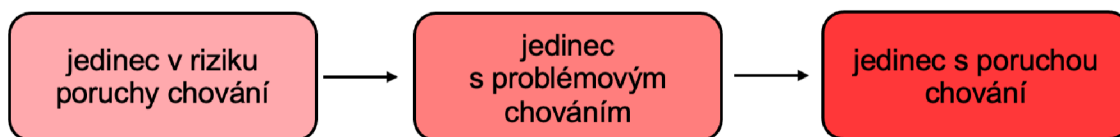
⁴⁵ MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8, s. 311

⁴⁶ DOLEJŠ, Martin. *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2642-6, s. 17

⁴⁷ tamtéž, s. 9

⁴⁸ BENDL, Stanislav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2016. ISBN 978-80-7290-881-3, s. 74-75

⁴⁹ SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4042-3, s. 40



Obrázek č. 2: Vývoj chování (zdroj: autorka)

Jedincem v riziku poruchy chování se rozumí takoví jedinci, kteří během svého vývoje až do dospělosti se museli vyrovnat s řadou problémů a překážek. Socializace těchto jedinců mohla být značně narušená různými patologickými jevy v rodině. Cílem je maximálně eliminovat dopad negativních jevů na život samotného jedince.⁵⁰

Dítě s problémovým chováním někdy také bývá označováno jako dítě s problémem v chování. Jedná se o chování, které vzniká v důsledku konfliktu mezi vnějším světem a potřebou dítěte. Chování nedosahuje takové intenzity jako u poruch chování. K nápravě stačí běžná pedagogická intervence a většinou je krátkodobého charakteru. Je možné ho změnit, neboť sám jedinec toto chování změnit chce.⁵¹

Jedinec s poruchou chování. Jedná se o „*projevy chování dětí a mládeže, které nerespektují ustálené společenské normy.*“⁵² Přičemž toto chování neodpovídá věku dítěte, kdy se očekává, že danou společenskou normu již chápe. Za častou příčinu tohoto chování je považováno nevhodné výchovné působení např. v rodině.⁵³ Právě zmiňované poruchy chování je možné kvalifikovat z různých pohledů. Nejčastěji se hovoří o medicínské kvalifikaci, sociologické kvalifikaci a někdy také z pohledu společenské nebezpečnosti. Poslední zmiňované rozdělení je pro bakalářskou práci významné, neboť zmiňuje pojem porucha chování antisociální charakteru.⁵⁴

⁵⁰ VOJTOVÁ, Věra. *Kapitoly z etopedie I: Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-4573-6, s. 72-76

⁵¹ tamtéž, s. 77-78

⁵² PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6, s. 208

⁵³ SEKERA, Ondřej. *Reedukace dětí a mládeže s poruchami chování a emocionality*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2019. ISBN 978-80-7599-148-5, s. 2

⁵⁴ VOJTOVÁ, Věra. *Kapitoly z etopedie I: Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-4573-6, s. 67

Za vhodné se při vymezení antisociálního chování jeví zvolit eklektický přístup, neboť omezení se pouze na jeden vědní obor může být nepřesné.

2.2 Projevy antisociálního chování

V případě antisociálního chování je možné hovořit o dvou formách – společensky závažná a méně závažná. Méně závažné formy antisociálního chování se adolescenti dopouštějí častěji. Již výše bylo uvedeno, že adolescenti jsou ve fázi, kdy hledají svou identitu, s čímž je spojeno časté experimentování a posouvání hranic. Za projevy je možné považovat např.: porušování pravidel organizací jako je školní řád, provozní řád sportovišť aj. Obecně toto chování nerespektuje práva ostatních a porušuje normy společnosti, byť nemusí mít nutně trestněprávně povahu. Za závažnou formu chování Sobotková považuje chování, které naplní skutkovou podstatu trestného činu či přestupku. Řadí se sem např. krádeže, vandalismus, nošení a užití zbraně atd.⁵⁵

Výše představený pohled ovšem není jediný a existují i další přístupy k rozdělení projevů antisociálního chování. Jiná typologie vymezuje antisociální chování na základě třech projevů (fyzickou agresi, krádeže a vandalismus, lhaní a neposlušnost). K těmto třem hlavním projevům patří jednotlivé druhy chování. K fyzické agresi se řadí rvačky, postrkování, nošení nebezpečných předmětů jako je nůž. Mezi skupinu označenou jako krádeže a vandalismu je možné zařadit např. ničení cizího majetku, sprejerství či odcizení věcí, které patří někomu jinému atd. K poslední skupině lze přiřadit lhaní rodičům a pozdní příchody domů.⁵⁶

Jako vhodné při vymezení antisociálního chování v souvislosti s adolescenty se jeví poukázat na rozdělení mladistvých pachatelů, na které upozorňuje Čírtková. Psycholožka shledává rozdíl mezi adolescenty, u nichž dochází k projevům antisociálního chování pouze v průběhu tohoto vývojového období a adolescenty s projevy antisociálního chování, u kterých se toto chování objevuje opakovaně i v dalších obdobích. Hovoří tedy

⁵⁵ SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4042-3, s. 62

⁵⁶ tamtéž, s. 63-65

o chronickém pachateli a mladistvém delikventovi. Chronický pachatel je označení pro jedince, který má problémy s chováním již v nízkém věku, kdy nepostačují žádné výchovné opatření. Většinou v období mezi 6. - 12. rokem má za sebou první kontakt s policií. V období adolescence, přesněji od 16-18 let, je kriminálákem, který se dopouští různých druhů trestné činnosti. Mladistvý delikvent je naopak jedinec, jehož dětství je bez problémů. První kriminální tendence se objevují mezi 12. až 15. rokem života, kdy pubescent porušuje některé normy. Ovšem v období adolescence, tedy přesněji mezi 18. až 21. rokem života dochází k postupnému vymizení chování porušující normy. Vysvětlení spočívá v tom, že tento typ „krátkodobých pachatelů“ má dostatečně osvojeno prosociální chování z předchozího období. U těchto pachatelů je možné také najít odlišný druh páchané trestné činnosti, která je příležitostná a většinou páchaná jako reakce na rozhodnutí skupiny, nesouhlas s rodiči apod.⁵⁷

Ke vzniku antisociálního chování nedochází nahodile. Na chování má v adolescenci vliv celá řada faktorů, které svým působením mohou působit jako rizikový faktor rozvoje antisociálního chování. Osobnostní a situační faktory se vzájemně ovlivňují. Pro období adolescence je možné konstatovat, že stěžejní vliv pro vznik a následný rozvoj antisociálního chování má prostředí, ve kterém se adolescent pohybuje. Přičemž prostředí adolescenta bývá většinou tvořeno rodinou, jako činitelem primární socializace a dále školou a vrstevníky jako činiteli sekundární socializace.⁵⁸ Macek tvrdí, že rodina má vliv na projevy antisociálního chování adolescenta, protože zejména rodiče poskytují adolescentům v rámci socializace takové hodnoty, normy či postoje, které neumožní anebo umožní rozvinout antisociální chování.⁵⁹

⁵⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 3., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-461-9, s. 67-69

⁵⁸ *tamtéž*, s. 95

⁵⁹ MACEK, Petr. *Adolescence*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-717-8747-7, s. 78

3 Rodina

Následující kapitola bakalářské práce se bude věnovat rodině. V rámci této kapitoly bude představena její stručná charakteristika a dále budou vymezeny její základní funkce, představen pojem resilience rodiny a v neposlední řadě odlišení funkčních rodin od rodin nefunkčních.

3.1 Definice rodiny

Definicí pojmu rodina existuje celá řada. Některé si jsou více, jiné méně podobné. Záleží na vědním oboru, z jehož pohledu je rodina definována. Jinou definici nabízí psychologie, pedagogika či právní disciplíny.

Ve Velkém psychologickém slovníku je rodina definována jako „*společenská skupina spojena manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí.*“⁶⁰ Jiné a širší vymezení poskytují Matoušek a Pazlarová, kteří tvrdí, že vymezení rodiny pouze na základě hereditu, manželského sňatku či narození vlastních dětí, je úzké a pro současnou společnost nevhodné. Autoři navrhují nahradit pojem rodina za pojem „*rodinné soužití*“. Dle nich je tento pojem výstižnější, neboť v současném světě existuje několik možných kombinací vztahů, se kterými starší vymezení pojmu rodiny nepracují. Jako příklad je možné uvést rodinné soužití dospělé osoby s dítětem nebo dvou dospělých osob stejného pohlaví s dítětem apod.⁶¹

V Pedagogickém slovníku je rodina vymezena jako instituce s přívlastky nejstarší, společenská a výchovná. Rodina v životě jedince plní řadu funkcí. Svoji nezastupitelnou roli má zejména v rámci primární socializace, kde působí jako socializační činitel a umožňuje formovat hodnoty, postoje ale i vztahy jedince.⁶²

Z pohledu práva je možné konstatovat, že v českém právním řádu není pojem rodina jednotně a souhrnně definován. Byť např. trestné činy v hlavě IV.

⁶⁰ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5, s. 504

⁶¹ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. 2., rozš. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0522-7, s.13

⁶² PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6, s. 248

zvláštní části trestního zákoníku jsou označeny jako trestné činy proti rodině a dětem, samotný pojem rodina vymezen v zákoně není.⁶³ Stejně tomu je v případě nového občanského zákoníku, který v §655 hovoří o tom, že „... účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc.“⁶⁴ Přičemž co se rozumí rodinou, zákon dále neupravuje. S vymezením rodiny je možné se setkat pouze v případě jednotlivých zákonů, které tento pojem vymezují pouze pro účely daného zákona.

3.2 Druhy rodin

V rámci společenského systému existuje několik druhů rodin dle různých kritérií. Z **hlediska velikosti** lze hovořit o rozdělení na rodiny nukleární a rozšířené. Za rodinu nukleární, též označovanou jako rodinu základní, lze považovat takovou rodinu, která je tvořena dvěma rodiči a jejich dětmi.⁶⁵ Rodinou rozšířenou se rozumí taková rodina, která se skládá z rodiny nukleární, která je rozšířena o další příbuzné, jako jsou prarodiče, strejdové, tety, bratrance nebo sestřenice.⁶⁶ Dalším kritériem posuzování je např. **hledisko struktury**. Jedná se o rodinu úplnou a neúplnou. V neúplné rodině absentuje otec či matka z různých důvodů. V úplné rodině nikdo ze členů rodiny neschází.

Z **pohledu funkčnosti** je možné rodinu rozdělit na rodinu funkční, problémovou, dysfunkční a afunkční. Rodina funkční je rodina, která je mnohdy vnímána jako nedosažitelný ideál, byť je snahou členů rodiny se takovému ideálu alespoň přiblížit. Členové rodiny společně řeší nastalé problémy volbou adekvátní komunikace ve vhodném emocionálním prostředí. Adekvátně dokáží reagovat na situace, které nastávají v důsledku změny související s životním cyklem rodiny. Jsou naplněny všechny funkce rodiny.⁶⁷

Za rodinu problémovou je možné označit rodinu, která v určitém časovém období řeší problém týkající se např. financí, vztahů, bydlení či zdraví. Od dalších

⁶³ *Trestní předpisy*. Ostrava: Sagit, 2022. ÚZ. ISBN 978-80-7488-494-8, s. 60

⁶⁴ *Občanský zákoník*. Ostrava: Sagit, 2023. ÚZ. ISBN 978-80-7488-553-2, s. 73

⁶⁵ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5, s. 504

⁶⁶ SEKERA, Julius. *Sociální pedagogika II*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2014. ISBN 978-80-7464-677-5, s. 69

⁶⁷ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5, s. 504

typů rodin ji ovšem odlišuje skutečnost, že dokáže problém sama bez pomoci druhých vyřešit a není ohrožen zdravý vývoj dítěte. Pokud rodina nedokáže problém vyřešit, může se stát rodinou dysfunkční.⁶⁸

Za rodinu dysfunkční je možné označit rodinu, ve které jsou problematické vztahy, špatná komunikace či nedůvěra apod. Většinou je možné v rodině najít jednoho člena, se kterým je spojeno mnoho problémů.⁶⁹ Rodina dysfunkční trpí problémy v oblasti některých základních funkcí rodiny, čímž dochází k řadě problémů a mimo jiné hlavně k ohrožení zdravého vývoje dítěte.⁷⁰

Posledním uvedeným typem je rodina afunkční, někdy také označovaná jako rodina nefunkční. Jedná se o rodinu, která neplní žádnou z funkcí, kterou by rodina plnit měla. Dítěti neposkytuje bezpečí, výchovu a může ho ohrožovat na životě a mravním vývoji. Rodina ztrácí význam své existence. Ve většině případů jsou děti z těchto rodin odebrány a umístěny do některé z forem náhradní rodinné péče či ústavní výchovy.⁷¹ Dle Sobotkové postupem času dojde k vymizení rozdílu mezi funkční a nefunkční rodinou, neboť jak sama uvádí „...bude objevováno stále více normálního v nenormálních rodinách.“⁷²

3.3 Funkce rodiny

Kapitola vymezuje základní funkce rodiny, které jsou důležité pro následné vysvětlení příčin nefunkčních rodin. Nenaplnění základních funkcí v rodině, může mít vliv na rozvoj antisociálního chování adolescentů.

V této souvislosti je uváděn pojem poruchy rodiny, kdy tato nespĺňuje společností požadované očekávání, čímž dochází k neschopnosti zajistit vhodné rodinné zázemí pro děti, které jsou tak vystaveny možnému riziku nežádoucího

⁶⁸ PRESLOVÁ, Denisa. *Funkce, podoba a změny současné rodiny*. České Budějovice, 2015. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Tomáš Fanyš, s. 14

⁶⁹ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5, s. 504

⁷⁰ HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4674-6, s. 223

⁷¹ KRTIČKOVÁ, Kateřina. *Výchovné problémy v dysfunkčních rodinách*. In: *Šance dětem* [online]. Praha: Sirius, 2023 [cit. 2023-06-19]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/vychovne-problemy-v-dysfunkcnich-rodinach>

⁷² SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 2., přeprac. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-250-8, s. 72

rozvoje antisociálního chování. Snahou rodiny je poskytnout dítěti a následně dospívajícímu takové hodnoty, vzorce chování a normy, které jsou ve společnosti respektovány a přijímány.⁷³

Biologicko-reprodukční funkce

Podstatou této funkce je narození potomků a rozšíření rodiny o novou generaci.⁷⁴ Tato funkce bývá v současnosti často zpochybňována, neboť mnozí jedinci nechtějí založit rodinu a není pro ně naplnění této funkce důležité. Nechtějí tak zachovat lidský rod a pečovat o své děti. Důvodů může existovat několik. Pro ženy může dítě symbolizovat nemožnost kariérního posunu. Jiným případem může být pár, který nemůže tuto funkci naplnit ze zdravotních důvodů. Alternativním řešením je asistovaná reprodukce. Tato funkce je řazena mezi ty nejdůležitější, které by rodina měla naplnit.⁷⁵

Emocionální funkce

Další funkcí, kterou dokáže naplnit pouze rodina, resp. pouze rodina dokáže tuto funkci naplnit v takové míře, jako nikdo jiný. Malach ji dokonce označuje za nenahraditelnou a nedocenitelnou. Naplněním emocionální funkce rodiny se rozumí naplnění pocitu bezpečí, lásky a sounáležitosti všem jejím členům. Tato funkce úzce souvisí s funkcí socializačně-výchovnou. Pozitivní emocionální vývoj dítěte až do dospělosti ovlivňuje vztah se všemi členy rodiny – rodiči, sourozenci a dalšími. Zdravý emocionální vývoj, který proběhne v primární rodině, má pro jedince celoživotní následky, neboť pokud v rámci vývoje vyrůstá v emocionálně problematickém prostředí, nedokáže tuto funkci naplnit ve své budoucí rodině.⁷⁶ Důsledky nenaplnění emocionální funkce

⁷³ DOUBKOVÁ, Sabina a Zdeněk KOVAŘÍK. Dysfunkční rodina jako rizikový faktor sociálního rozvoje mládeže. *Bezpečnostní teorie a praxe* [online]. Praha: Policejní akademie České republiky, 2019, 2019(2), 3-20 [cit. 2023-06-19]. ISSN 2571-4589. Dostupné z: <https://veda.polac.cz/wp-content/uploads/2019/11/Dysfunkční-rodina-jako-rizikový-faktor-sociálního-rozvoje-mládeže.pdf>, s. 3-4

⁷⁴ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9, s. 183

⁷⁵ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3, s. 81

⁷⁶ MALACH, Josef. *Teorie metodiky výchovy*. Vyd. 2., upr. a dopl. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. ISBN 978-80-86723-93-8, s. 104

v rodině u dětí jsou např.: neschopnost empatických projevů, agresivní řešení konfliktů či špatná orientace ve vzájemných vztazích.⁷⁷

Ekonomicko-zabezpečovací funkce

Ekonomicko – zabezpečovací funkce rodiny je také někdy označovaná jako materiální. V rámci této funkce je rodina vnímána jako ekonomická jednotka, kdy členové rodiny jak využívají, tak také získávají prostředky pro rodinu. Tuto funkci členové navzájem naplňují solidárně, tedy že rodiče poskytují materiální zabezpečení dětem, které chodí do školy a následně je povinností dětí zabezpečit své rodiče.⁷⁸ Materiálním zabezpečením se rozumí např.: bydlení, školní pomůcky, oblečení, strava a další výdaje spojené s provozem domácnosti. Tato funkce může být mnohdy paradoxně saturována nadbytečně, čímž dochází k tomu, že funkce emocionální není naplněna vůbec. Typicky se tak stává např. u rodičů, kteří mají příliš pracovních povinností a nemohou se dětem věnovat.⁷⁹

Socializačně-výchovná funkce

V průběhu života dochází k procesu socializace. Socializací se rozumí proces začlenění jedince do společnosti skrze sociální učení. Socializace je děj, který probíhá nejprve v rámci rodiny, následně při vstupu do školy v malých skupinách jako je např.: školní třída, vrstevnická skupina či později pracovní tým. Cílem socializace je osvojit si základní právní ale i mravní normy dané společností, ve které jedinec žije.⁸⁰ Socializace je celoživotní proces, který není nikdy ukončen. Během tohoto procesu si člověk osvojuje postupně tradice, hodnoty, normy společnosti, dále jazyk či chování, které je vlastní pouze člověku.⁸¹

⁷⁷ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. 2., rozš. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0522-7. s. 15

⁷⁸ MALACH, Josef. *Teorie metodiky výchovy*. Vyd. 2., upr. a dopl. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. ISBN 978-80-86723-93-8, s. 102

⁷⁹ FIRŠTOVÁ, Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-521-0, s. 64

⁸⁰ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5, s. 537

⁸¹ PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6, s. 267

V průběhu socializace působí na jedince tzv. socializační činitelé, kteří v rámci procesu socializace působí korektivně. Dle působících činitelů hovoříme o primární a sekundární socializaci. Primární socializace probíhá od narození do nástupu do školy. Na ni plynule navazuje sekundární socializace, která probíhá ve škole, v zájmovém kroužku a později v zaměstnání. V průběhu života se tyto dvě socializace vzájemně prolínají.⁸²

Za hlavního činitele v primární socializaci je považována právě rodina. Uvnitř rodiny probíhají interakce, které umožňují jedinci získat takové vzorce chování, které jsou velice pevné a rezistentní vůči jakýmkoliv následným změnám. Tyto skutečnosti platí také o vztazích, které vznikají v rámci primární socializace. Bývají trvalé a mívají největší vliv na formování jedince.⁸³ Později sílí vliv nových vzorů, které přicházejí v kontextu sekundární socializace.⁸⁴ Obecně je možné konstatovat, že podstatou této funkce je nejen správné osvojení si norem v rámci socializace, ale také zajištění řádné výchovy, respektování potřeb dítěte, ale i dalších členů, ochrana před nepříznivými vlivy apod.

3.4 Resilience rodiny

V kontextu vymezení rodiny autorka považuje za nutné představit pojem resilience. Pojem resilience je někdy nahrazován pojmem odolnost nebo také pružnost. Obecně je resilience chápána jako celoživotní proces, který umožňuje jedinci zvládat, vyrovnávat se či vzdorovat krizím a komplikovaným situacím. Odolnost dosahuje u každého jedince jiné intenzity, neboť každý jedinec má jinou psychickou pružnost a schopnost se přizpůsobit, jak vnitřním, tak vnějším požadavkům.⁸⁵ Ve Velkém psychologickém slovníku je navíc mimo již výše uvedené, že resilience je „*schopnost vyrovnávat se s životními situacemi*

⁸² HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4674-6, s. 122

⁸³ STAŠOVÁ, Leona, Gabriela SLANINOVÁ a Iva JUNOVÁ. *Nová generace: vybrané aspekty socializace a výchovy současných dětí a mládeže v kontextu medializované společnosti*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-567-7, s.17-18

⁸⁴ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9, s. 152-153

⁸⁵ Resilience. In: *American Psychological Association* [online]. Washington, DC: American Psychological Association, 2022 [cit. 2023-07-19]. Dostupné z: <https://www.apa.org/topics/resilience>

*společensky přiměřeně, bez patologických reakcí.*⁸⁶ Jako schopnost resilience vysvětluje také Šolcová, která uvádí, že se jedná o „*schopnost zvládnout konfrontaci s výrazně nepříznivými okolnostmi.*“⁸⁷ Opakem resilience je vulnerabilita neboli zranitelnost.⁸⁸

Samotné terminologické vymezení pojmů je odlišné v zahraniční a české literatuře. Anglická literatura rozlišuje pojem **resilience** a **resiliency** nepatrný rozdíl v samohlásce na konci slov má ovšem zřejmý významový rozdíl. Pojem resilience označuje proces adaptace jedince na jakoukoliv nepříznivou situaci. Pojem resiliency se rozumí osobnostní rys, charakteristika či nějaká vnitřní dovednost se vypořádat se stresem. Takto je možné od sebe tyto dva pojmy odlišit. V českém prostředí tomu tak není a neexistují dva pojmy. Pojem resilience je vnímán v českém prostředí v souladu s anglickým pojmem resilience a pro pojem resiliency se používá pojmy jako sebeuplatnění.⁸⁹ V kontextu rodiny je tento pojem používán také – **family resiliency** a **family resilience** a význam je totožný. Family resilience je označení pro proces úspěšné adaptace rodiny na zátěž naopak family resiliency se rozumí schopnost, kterou rodina disponuje ke zvládnutí krize.⁹⁰

Konkrétně k resilienci rodiny, kterou lze definovat jako „*dynamickou rovnováhu mezi udržením funkcí rodiny v zátěžových situacích a kapacitou jednotlivých členů rodiny vzájemně se podporovat, komunikovat a vyrovnávat se s obtížemi.*“⁹¹ Z uvedené definice vyplývá, že stěžejní proto, aby rodina byla odolná a zvládala tak bez jakýchkoliv patologických následků své fungování, je důležité následující. Otevřená komunikace, projevy empatie, aktivní a ochranné řešení problémů, vzájemná víra a soudržnost členů rodiny, efektivní organizace

⁸⁶ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5, s. 360

⁸⁷ ŠOLCOVÁ, Iva. *Vývoj resilience v dětství a dospělosti*. Praha: Grada, 2009. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2947-3, s. 11

⁸⁸ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 2., přeprac. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-250-8, s. 81

⁸⁹ ŠOLCOVÁ, Iva. *Vývoj resilience v dětství a dospělosti*. Praha: Grada, 2009. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2947-3, s. 12-13

⁹⁰ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 2., přeprac. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-250-8, s. 81

⁹¹ ŠOLCOVÁ, Iva. *Vývoj resilience v dětství a dospělosti*. Praha: Grada, 2009. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2947-3, s. 68

domácnosti, status rodiny aj. Naopak v rodinách, které dosahují nízkého statusu, zastihla je traumatizující událost anebo se těžko vyrovnávají s jevy v současné společnosti, je míra resilience nízká.⁹² Ovšem k tomu je nutné dodat, že je nemístné zjednodušovat, že např. všechny neúplné rodiny jsou málo resilientní, neboť mnohdy nejde o strukturu či pravidelnost nebo nepravidelnost uspořádání ale zejména o to, jaká je v rodině např. soudržnost, komunikace atd.⁹³

U dětí a adolescentů Šolcová uvádí, že existují tzv. rizikové faktory, což jsou takové faktory, které mohou u dítěte či adolescenta zapříčinit rozvoj nežádoucí adaptace a z toho pramenící negativní dopady. Za rizikové faktory je možné považovat např.: rodinný konflikt, domácí násilí, alkohol v rodině, absence péče v prvním roce života, smrt rodiče atd.⁹⁴ Zároveň je však nutné upozornit na skutečnost, na kterou poukazuje také Sobotková, a to že děti a adolescenti, kteří žijí v rodinách nefunkčních či problémových nemusí být nutně postihnuti negativními dopady. Záleží totiž na jejich individuálních dovednostech a také na síle protektivních faktorů.⁹⁵ Ty naopak posilují jedince nebo alespoň redukuje negativní dopad událostí. Pro dokreslení pojmu resilience je vhodné uvést, že když jedinec zvládne jednu zátěž neznamena to automaticky, že zvládne všechny zátěže. Každá zátěž, problém nebo krize je jiná a reakce jedince je také odlišná.⁹⁶

⁹² ŠOLCOVÁ, Iva. *Vývoj resilience v dětství a dospělosti*. Praha: Grada, 2009. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2947-3, s. 67

⁹³ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 2., přeprac. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-250-8, s. 72

⁹⁴ tamtéž, s. 28-30

⁹⁵ tamtéž, s. 83

⁹⁶ ŠOLCOVÁ, Iva. *Vývoj resilience v dětství a dospělosti*. Praha: Grada, 2009. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2947-3, s. 11

4 Vybrané příčiny nefunkční rodiny

Poslední kapitola teoretické části se bude věnovat některým příčinám nefunkční rodiny. Není v možnostech práce představit vyčerpávající výčet všech příčin. Z tohoto důvodu budou podrobněji představeny jen některé příčiny nefunkční rodiny s ohledem na praktickou část práce a také zadání bakalářské práce. Dále se zřetelem na realizovaný výzkum doktorky Doubkové a doktora Kovaříka, kteří se zajímali o nejčastější příčiny nefunkčních rodin u adolescentů, kteří byli pro projevy predelikventního chování umístováni do zařízení ústavní výchovy.⁹⁷

4.1 Nezralost rodičů

První představenou příčinou nefunkční rodiny je nezralost rodičů. Potřebu věnovat se této příčině zdůrazňují ve svém výzkumu také autoři Doubková a Kovařík, kteří zjistili, že více než polovina jejich respondentů, kteří spáchali provinění a byli následně umístěni do nápravného zařízení, se narodili rodičům, kteří nebyli připraveni na rodičovství.⁹⁸

Rodičovská nezralost je poměrně široký pojem. Obecně je možné za takové rodiče označit jedince, kteří nejsou připraveni převzít rodičovskou odpovědnost. Jedná se o rodiče, kteří dítě nechtěli či neplánovali. Může se jednat o rodiče bez ohledu na věk. Ovšem častější je nepřipravenost na rodičovství zřejmá u mladších jedinců.⁹⁹

Lze hovořit o rodičích, kteří nemají dostatečně rozvinuté rodičovské kompetence, čímž se rozumí obecně dovednosti postarat se o dítě od narození do jeho dospělosti. Mezi rodičovské kompetence je konkrétně možné zařadit osobní připravenost být rodičem, trpělivost, zájem o své dítě aj. Těmto

⁹⁷ DOUBKOVÁ, Sabina a Zdeněk KOVAŘÍK. Dysfunkční rodina jako rizikový faktor sociálního rozvoje mládeže. *Bezpečnostní teorie a praxe* [online]. Praha: Policejní akademie České republiky, 2019, 2019(2), 3-20 [cit. 2023-06-19]. ISSN 2571-4589. Dostupné z: <https://veda.polac.cz/wp-content/uploads/2019/11/Dysfunkční-rodina-jako-rizikový-faktor-sociálního-rozvoje-mládeže.pdf>

⁹⁸ tamtéž, s. 10-11

⁹⁹ KRTIČKOVÁ, Kateřina. Výchovné problémy v dysfunkčních rodinách. In: *Šance dětem* [online]. Praha: Sirius, 2023 [cit. 2023-06-19]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/vychovne-problemy-v-dysfunkcnich-rodinach>

dovednostem se dítě učí od svých rodičů a následně si je osvojuje jeho děti.¹⁰⁰ Když se rodičem stane adolescent nebo osoba, která ještě není dostatečně připravena na roli rodiče, neboť nemá osvojeny všechny kompetence, predispozice k selhání a nefunkčnost rodiny je vysoká, protože mnohdy nejsou schopni uspokojit potřeby dítěte s ohledem na jeho věk. Od rodiče, který nemá dostatečně rozvinutou rodičovskou kompetenci, není možné očekávat, že poskytne dítěti bezpečí, vřelost, jistotu nebo že jej přijme a bude akceptovat. Význam a podstatu rodičovské kompetence vystihuje následující: „*aby rodiče mohli být svým dětem rodiči.*“¹⁰¹

Dítě nezralých rodičů nemá jasné hranice a pravidla, které by se měly v rodině respektovat. V jeho životě může chybět řád a systém. Dítě může pociťovat vinu za to, že se narodilo a může vyrůstat v pocitu nejistoty a nechtěnosti. V neposlední řadě mezi typické projevy dítěte, jehož rodiče nebyli na roli připraveni, patří nepřiměřená agrese a věku nepřiměřená vzdorovitost.¹⁰² Nezralí rodiče tak nedokáží uspokojit základní potřeby dítěte.

Autoři A. Pesso a D. Boyden-Pesson, jako hlavní představitelé Pesso-Boyden psychomotorické terapie, představili pět základních lidských potřeb. Definují potřebu místa, sycení, podpory, ochrany a limitů. Nezralým rodičům činí problémy zejména uspokojovat u svých dětí potřebu místa a limitů.¹⁰³

Potřeba místa je jednak potřeba vlastního fyzického prostoru, ale také se potřebou místa rozumí, že dítě potřebuje „...*cítit, že místo má v mysli*“

¹⁰⁰ Rodičovské kompetence. In: *Zařízení Sociálně-právní ochrany dětí SPOLU* [online]. Karviná: Akademický ústav Karviná, z.ú., 2019 [cit. 2023-06-27]. Dostupné z: <https://rodicespolu.cz/rodicovske-kompetence/>

¹⁰¹ JŮZOVÁ KOTALOVÁ, Kristýna, Věra BECHYŇKOVÁ a Lucie SMUTKOVÁ. Posilování rodičovských kompetencí: Systémový rozvoj a podpora nástrojů sociálně-právní ochrany dětí. In: *Právo na dětství* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2013, 2018 [cit. 2023-06-27]. Dostupné z: <http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/Prezentace-1-Posilovani-rodicovskych-kompetenci.pdf>

¹⁰² KRTIČKOVÁ, Kateřina. Výchovné problémy v dysfunkčních rodinách. In: *Šance dětem* [online]. Praha: Sirius, 2023 [cit. 2023-06-19]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/vychovne-problemy-v-dysfunkcnich-rodinach>

¹⁰³ LEBEDOVÁ, Zuzana. Pohled na základní vývojové potřeby člověka z hlediska PBSP. In: *Česká asociace Pesso Boyden psychomotorické psychoterapie* [online]. Praha: PBSP CZ, 2010 [cit. 2023-06-27]. Dostupné z: http://www.pbsp.cz/Data/Sites/Zakladni_vyvojove_potreby.pdf, s. 1

a srdcích svých rodičů, a to už před narozením.“¹⁰⁴ V důsledku nenasyčení této potřeby může dojít k rozmanitým problémům a projevům antisociálního chování v budoucím životě. Jedinec se může potýkat s pocity nepatřičnosti, což se může projevit ve formě častého stěhování nebo cestování. V horším případě však může tuto potřebu adolescent a posléze také dospělý jedinec uspokojovat útekem z reality formou závislosti na návykových látkách, které mu umožní uniknout ze světa.¹⁰⁵ U těchto jedinců se také objevují problémy v sociálních vztazích, mívají obtíže při hledání partnera nebo kamarádů ve škole. Přičemž tato skutečnost může opět negativně ovlivnit jejich život, neboť se mohou stát členy negativních part či různých sekt¹⁰⁶. Výjimkou u těchto jedinců nejsou také suicidální tendence.¹⁰⁷

Další z potřeb, která může být problematicky nezralými rodiči naplňována, je potřeba limitu neboli řádu, pravidel, hranic. Je potřebné, aby rodiče v rámci výchovy¹⁰⁸ dítěti nastavili limity toho, co je respektováno a naopak to, co respektováno není s ohledem na jeho vývojové stádium.¹⁰⁹ Potřeba může být neuspokojena různými způsoby. Jako příklad je možné uvést rodiče, kteří nemají o dítě zájem, neboť ho nechtěli. Neposkytnou mu žádné hranice, anebo naopak právě mu nastavují velice přísné a nekompromisní hranice, přičemž doufají, že dítě je nebude příliš zatěžovat. Důsledky nenaplnění této potřeby mohou projevit v nezvladatelné projevy agrese, autodestruktivní projevy spojeny

¹⁰⁴ LEBEDOVÁ, Zuzana. Pohled na základní vývojové potřeby člověka z hlediska PBSP. In: *Česká asociace Pesso Boyden psychomotorické psychotherapie* [online]. Praha: PBSP CZ, 2010 [cit. 2023-06-27]. Dostupné z: http://www.pbsp.cz/Data/Sites/Zakladni_vyvojove_potreby.pdf, s. 4

¹⁰⁵ JIRÁKOVÁ, Pavlína. PBSP – pět základních vývojových potřeb. In: *Alfabet* [online]. Praha: Alfa Human Service, 2015 [cit. 2023-06-28]. Dostupné z: <https://www.alfabet.cz/vyvojova-vada-u-ditete/rodina/zakladni-vyvojove-potreby/>

¹⁰⁶ Sektou se rozumí uzavřena skupina lidí, kteří respektují své hodnoty a normy a vzorce chování, které jsou většinou v konfliktu s ostatními společensky přijímanými normami. KOUDELKA, Ferdinand, Milan NAKONEČNÝ a Alena VODÁKOVÁ. Sekta. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2018 [cit. 2023-06-28]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Sekta>

¹⁰⁷ LEBEDOVÁ, Zuzana. Pohled na základní vývojové potřeby člověka z hlediska PBSP. In: *Česká asociace Pesso Boyden psychomotorické psychotherapie* [online]. Praha: PBSP CZ, 2010 [cit. 2023-06-27]. Dostupné z: http://www.pbsp.cz/Data/Sites/Zakladni_vyvojove_potreby.pdf, s. 5

¹⁰⁸ Výchovou se rozumí proces, který je součástí socializace, jehož snahou pozitivně ovlivnit osobnost jedince, přičemž tento proces je cílevědomý nikoliv nenáhodný. PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6, s. 345

¹⁰⁹ JIRÁKOVÁ, Pavlína. PBSP – pět základních vývojových potřeb. In: *Alfabet* [online]. Praha: Alfa Human Service, 2015 [cit. 2023-06-28]. Dostupné z: <https://www.alfabet.cz/vyvojova-vada-u-ditete/rodina/zakladni-vyvojove-potreby/>

se sebevražednými sklony, ale také projevy násilí vůči jiným lidem, které mnohdy mohou mít fatální důsledky. Ke všemu dochází zejména proto, že dítě nezískalo limity, které se snaží hledat v pozdějším věku.¹¹⁰

K výše zmíněnému se přidávají také Matoušek a Matoušková, kteří hovoří o tom, že adolescent, kterému činí problémy respektovat normy, byl pravděpodobně vychován rodiči, kteří mu nebyli schopni poskytnout dostatečnou disciplínu. Zejména tím, že jejich výchovný styl byl rozporuplný. Někdy dítě trestali příliš a jindy trest za nežádoucí chování nepřišel vůbec.¹¹¹

Na závěr této podkapitoly je ovšem potřeba zdůraznit, že nezralost rodičů může, ale nemusí způsobit problémy v neuspokojení potřeb dítěte. Projevy nenasyčení potřeb jsou značně individuální. U některých se projevy objeví v každodenním životě u jiného jen při značně zátěžových situacích.¹¹²

4.2 Patologické hráčství

Další z příčin nefunkční rodiny je gambling, gamblerství nebo také patologické hráčství. V již zmíněném výzkumu autorů Doubková a Kovařík více než čtvrtina adolescentů, kteří projevovali antisociální chování, pocházeli z rodin, kde na pozadí domácího násilí či pohlavního zneužívání, rodiče trpěli blíže neurčenou formou závislosti.¹¹³

Patologické hráčství je druhem závislostního chování. Konkrétně se jedná o formu nelátkové závislosti, též někdy označovanou jako závislost na procesech. Patologické hráčství je poměrně nový fenomén, který je nutné vnímat jako problém multifaktoriální. Tedy problém, který ovlivňuje řadu oblastí lidského života.

¹¹⁰ LEBEDOVÁ, Zuzana. Pohled na základní vývojové potřeby člověka z hlediska PBSP. In: *Česká asociace Pesso Boyden psychomotorické psychoterapie* [online]. Praha: PBSP CZ, 2010 [cit. 2023-06-27]. Dostupné z: http://www.pbsp.cz/Data/Sites/Zakladni_vyvojove_potreby.pdf, s. 9

¹¹¹ MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8, s. 44

¹¹² LEBEDOVÁ, Zuzana. Pohled na základní vývojové potřeby člověka z hlediska PBSP. In: *Česká asociace Pesso Boyden psychomotorické psychoterapie* [online]. Praha: PBSP CZ, 2010 [cit. 2023-06-27]. Dostupné z: http://www.pbsp.cz/Data/Sites/Zakladni_vyvojove_potreby.pdf, s. 3

¹¹³ DOUBKOVÁ, Sabina a Zdeněk KOVAŘÍK. Dysfunkční rodina jako rizikový faktor sociálního rozvoje mládeže. *Bezpečnostní teorie a praxe* [online]. Praha: Policejní akademie České republiky, 2019, **2019**(2), 3-20 [cit. 2023-06-19]. ISSN 2571-4589. Dostupné z: <https://veda.polac.cz/wp-content/uploads/2019/11/Dysfunkční-rodina-jako-rizikový-faktor-sociálního-rozvoje-mládeže.pdf>, s.13

Patologické hráčství se považuje za poruchu s postupným vývojem, pro kterou je typická nutkavá potřeba hrát hazardní hry¹¹⁴, kdy dochází k postupné ztrátě kontroly nad hraním. Jedná se o pravidelně se opakující činnost, kdy se patologický hráč domnívá, že hraním získá mnoho peněz, to se ovšem neděje, a i přes uvědomění si této skutečnosti hráč pokračuje. Z tohoto chování vyplývají negativní důsledky, jako je např. látkové závislosti na alkoholu či drogách, mohou se objevit psychózy a zejména problémy v rodinném soužití v podobě domácího násilí či zneužívání.¹¹⁵

S ohledem na možný vznik patologického hráčství u jedince je možné hovořit o rizikových faktorech v rodině. Za jeden z rizikových faktorů lze považovat rodiče závislé na alkoholu či drogách, rodiče rozvedené či smrt rodiče. Dále se patologickým hráčem může stát jedinec, u kterého rodiče aplikovali výchovu, která byla příliš ochránářská, rozmazlující, zvýšeně úzkostlivá s potřebou neustále kontroly často označovaná jako hyperprotektivní. Dále se může kompulzivní hraní hazardních her objevit u jedinců s ambivalentní výchovou, s výchovou emočně oploštěnou až odmítavou.¹¹⁶ Výše představené rizikové faktory jsou pouze stručným přehledem. Rizikových faktorů je celá řada. Z uvedeného je možné obecně konstatovat, že v případě, že jedince pochází z nefunkční rodiny je pravděpodobnost výskytu závislosti na hazardních hrách vysoká, neboť jedinec může tímto způsobem uniknout reálným problémům.¹¹⁷

Blíže se budu věnovat rizikovému faktoru označovanému jako problémová separace od původní rodiny. V první kapitole práce bylo uvedeno, že mimo jiné je úkolem adolescenta se osamostatnit, přičemž je nutné vnímat rozdíl mezi přirozenou separací a separací falešnou. Falešnou separací se rozumí osamostatnění se adolescenta od rodiny, který ovšem na tento stav není připravený. Může dojít k intrapersonálnímu konfliktu, kdy na jedné straně jedinec

¹¹⁴ Hazardní hrou se podle §3 zákona č.186/2016 rozumí hra, sázka či los, do které jedinec vloží peníze, věc či cokoliv jiné a o výhře či prohře rozhodne náhoda, resp. jiná předem neznámá skutečnost. Zákon č. 186/2016 Sb., o hazardních hrách, v posledním znění, [cit. 05.07.2023] dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-186>

¹¹⁵ DÁVIDOVÁ, Michaela. *Patologické hráčství: výskyt, diagnostika, léčba, komplexní pohled na problematiku*. Praha: Grada Publishing, 2020. ISBN 978-802-4727-585, s. 8-9

¹¹⁶ tamtéž, s. 58-59

¹¹⁷ tamtéž, s. 73

již nechce být součástí úzkých rodinných vazeb, ovšem zároveň může pociťovat úzkost z nutnosti postarat se sám o sebe. Výsledkem tohoto konfliktu může být závislostní chování, které adolescentovi umožní uniknout od reality.¹¹⁸

Za rizikový faktor je možné také považovat kontakt dítěte či mladistvého s patologickým hráčem (např. rodiče, kamarádi, další příbuzní). Přičemž mladiství se mohou dostat do bezvýchodné situace, kdy se mohou potýkat kromě jiného s problémy ve škole, mohou být dále závislí na alkoholu a v kontextu toho se mohou dopouštět trestné činnosti.¹¹⁹

Dávidová také uvádí protektivní faktory tedy ty, které naopak neumožňují vznik patologického hráčství. Konkrétně lze zmínit aktivní řešení sociálních problémů ve společnosti, aplikaci rodičovské supervize a také je nižší pravděpodobnost vzniku patologického hráčství u rodin s vyšším socioekonomickým statusem.¹²⁰

S problematikou závislosti na hazardních hrách je úzce spojena také problematika domácího násilí nebo projevu syndromu CAN¹²¹ u dětí. Děti v rodinách, kde se nachází patologický hráč, bývají často emočně deprivované a strádají i po materiální stránce.¹²²

4.3 Rozvod rodičů

Další zmiňovanou příčinou nefunkční rodiny je rozvod či rozchod. Nutnost věnovat se této problematice je zřejmá s ohledem na následující skutečnosti. Více

¹¹⁸ DÁVIDOVÁ, Michaela. *Patologické hráčství: výskyt, diagnostika, léčba, komplexní pohled na problematiku*. Praha: Grada Publishing, 2020. ISBN 978-802-4727-585, s. 75

¹¹⁹ NEŠPOR, Karel. *Jak překonat hazard: prevence, krátká intervence a léčba*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0009-3, s. 21

¹²⁰ DÁVIDOVÁ, Michaela. *Patologické hráčství: výskyt, diagnostika, léčba, komplexní pohled na problematiku*. Praha: Grada Publishing, 2020. ISBN 978-802-4727-585, s. 59

¹²¹ Syndrom CAN je z překladu anglického Child Abuse and Neglect, tedy syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. PRESSLEROVÁ, Pavla. Syndrom CAN. In: *Šance dětem* [online]. Praha: Sirius, 2023 [cit. 2023-07-10]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/syndrom-can>

¹²² NEŠPOR, Karel. *Jak překonat hazard: prevence, krátká intervence a léčba*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0009-3, s. 20

než 45 % sňatků končí rozvodem.¹²³ Z toho více než 60 % rozváděných manželství není bezdětných.¹²⁴

V případě, že dochází k rozvodu mezi manžely v rodině, kde je jedno či více dětí je vše o poznání složitější. Kromě vypořádání společného majetku je nezbytné také vyřešit otázku péče o nezletilé dítě, přičemž dítě rozvod rodičů může vnímat nejhůř. Důvodem je že, vznikl konflikt mezi dvěma nejdůležitějšími osobami jedince. Jak uvádí Matoušek a další autoři poškozuje se „... vztah ke klíčovému dospělému člověku a tak i pocit vlastní hodnoty dítěte.“¹²⁵ Vnímání rozvodu dítětem nelze podceňovat, neboť dítě tento stav chápe jako ohrožení vlastní existence. Mimo jiné může také docházet k pocitům toho, že rodiče o dítě, v důsledku hádek a konfliktů nemají čas. A mnohdy se nikdo o emoce dítěte nezajímá.¹²⁶

Z právního pohledu je možné rozhodnout o výhradní péči jednoho z rodičů, která nese označení výlučná péče, druhou možností je péče střídavá, péče jiné osoby nebo společná péče. Z pohledu správného vývoje dítěte je žádoucí, když se partneři dokáží domluvit na společné péči.¹²⁷ Sobotková řadí rozvod spolu s jinými příčinami mezi hlavní rizikové faktory pro vznik antisociálního chování.¹²⁸ To potvrzují také autoři Matoušek a Matoušková, kteří jakoukoliv absenci jednoho z rodičů vnímají jako rizikovou pro možný rozvoj antisociálního chování.¹²⁹ Tuto skutečnost lze blíže doplnit o informace, že dítě, které je součástí rozvodové situace, pro kterou je charakteristická přímá fyzická agrese mezi rodiči,

¹²³ Český statistický úřad. Sňatky a rozvody. In: *Český statistický úřad* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2020 [cit. 2023-07-05]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/stoletistatistiky/snatky-a-rozvody>

¹²⁴ O rozvodech v Česku. In: *Česko v datech* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2016 [cit. 2023-07-06]. Dostupné z: <https://www.ceskovdatech.cz/clanek/38-ne-vsechno-se-paruje-aneb-o-rozvodech-v-cesku/#article-content>

¹²⁵ MATOUŠEK, Oldřich. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0968-3, s. 25

¹²⁶ PÖETHE, Peter. *Vývojová a vztahová terapie dětí*. Praha: Portál, 2022. ISBN 978-80-262-1958-3, s. 187.

¹²⁷ MENCNEROVÁ, Kateřina. *Rozvod manželství*. V Praze: C.H. Beck, 2020. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-796-5, s. 2-3

¹²⁸ SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4042-3, s. 100

¹²⁹ MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8, s. 45

popřípadě dochází k projevům syndromu zavrženého rodiče¹³⁰ má projevy antisociálního chování patrnější.

Mezi projevy nežádoucího chování a jako důsledek rozvodu je možné zařadit smutek, pocit viny, projevy agrese, problémy s chováním ve škole, zhoršení školních výsledků až po reakce, které umožňují jedinci uniknout – záškoláctví, závislost na alkoholu, sebepoškozování, krádeže, vandalismus atd. U dítěte, jehož rodiče se rozvádějí, je typické, že mnohé problémy mají psychosomatický charakter, čímž chce dítě pozornost rodičů upřít na sebe, nikoliv na spor mezi nimi.¹³¹

Za projevy antisociálního chování a jako reakce na rozvod rodičů je vhodné zmínit např. krádeže. Ty, kterých se dopouštějí adolescenti rozvádějících se rodičů, jsou spíše drobné a cílem mnohdy není se dané věci zmocnit a obohatit se, ale snahou je krádeží na sebe upozornit a získat tak pozornost rodičů. Problematické s ohledem na projevy antisociálního chování jsou také party, přesněji útěky z domova do party. Dítě doma nechce být s rodiči, a proto utíká. Problém nastává v situacích, kdy parta vykazuje znaky antisociálního chování – sprejerství, užívání drog apod. Výjimkou nejsou ani projevy negativismu a neposlušností. Dítě neposluhá či nereaguje na rodiče. Možným vysvětlením je skutečnost, že dítě má v sobě nahromaděné negativní emoce, které tímto způsobem ventiluje proti rodiči. Objevuje se také lhaní, jehož se dítě dopouští jen proto, aby opět na sebe upozornilo.¹³²

4.4 Domácí násilí

Za další z příčin nefunkční rodiny je možné považovat problematiku domácího násilí. Je nezbytné nejprve přesně vymezit pojem domácí násilí, pro který je také užíván pojem násilí v blízkých vztazích. Jakýmkoliv násilím se rozumí takové chování, kdy jedinec chce úmyslně ublížit, ponížit či nabudit

¹³⁰ Syndromem zavrženého rodiče neboli syndromem PAS se rozumí vztahový konflikt, kterým jeden z rodičů aktivně poškozují vztah dítěte s druhým rodičem. HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5, s. 394

¹³¹ MATOUŠEK, Oldřich. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0968-3. s. 26

¹³² ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. Vliv rozvodu na duši a chování dítěte. In: *Šance dětem* [online]. Praha: Sirius, 2023 [cit. 2023-07-06]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/vliv-rozvodu-na-dusi-chovani-dite>

strach u druhého jedince, kdy cílem je dosáhnout toho, aby druhý jedinec udělal to, co je po něm požadováno. Role v tomto vztahu jsou jasné a neměnné. Násilí má různé podoby. Násilí v blízkých vztazích, resp. domácí násilí může být např. partnerské násilí, násilí na dětech, na mladistvých či na seniorech. Ať je hovořeno o kterémkoliv druhu násilí pro všechny platí, že se jedná o násilí, které se odehrává za zavřenými dveřmi a často se opakuje. Vztah mezi aktéry bývá většinou příbuzenský.¹³³

Podob násilí existuje celá řada. Vždy se nemusí jednat pouze o podobu fyzického násilí, ale také o sexuální násilí, materiální, psychické či latentní. Prvním zmíněným se rozumí takové projevy, které zasahují do tělesné integrity člověka a mohou způsobit smrt jedince. Konkrétně se jedná např. o bití, kopání, kousání, trhání vlasů, až k použití zbraně. Sexuálním násilím se rozumí sexuální obtěžování, donucení k pohlavnímu styku s lidmi, ale i zvířaty či předměty, dále se může jednat i brutální znásilnění či mučení. Tato podoba násilí je z pohledu psychologie označovaná jako nejnebezpečnější pro lidskou psychiku, protože zasahuje do její existence. Materiální násilí je možné vysvětlit jako fyzické násilí proti věcem. Za materiální násilí lze považovat např.: rozbití dveří, nábytku, trhání oblečení, kopání do dveří atd. Tímto chce agresor ukázat svoji moc a zastrašit či ponížit oběť. Psychické násilí je možné charakterizovat následujícími projevy: emoční násilí, izolace, žárlivost, výhrůžky, kontrola a projevy dehonestujícího chování. Psychické násilí je chování netělesného charakteru, jehož snahou je v oběti vyvolat strach, ponížit ji nebo donutit ji k jednání proti její vůli. Poslední forma násilí je poměrně specifická. Jedná se tzv. latentní násilí. Podstatu tohoto násilí lze vysvětlit na následujícím příkladu. Žena, které její manžel ubližuje, se chová způsobem, aby jakékoliv riziko dalšího útoku co nejvíce eliminovala.¹³⁴

Dítě a posléze adolescent, který je členem rodiny, kde dochází k domácímu násilí nebo dokonce je samotné násilí páčáno na něm, bude postižen různými následky. V minulosti bylo dítě, které se účastnilo násilí jako svědek vnímáno jako sekundární oběť. Dnes se změnil nejen psychologický

¹³³ JAKOBSEN, Barbora a Marius RAKIL, ed. *Násilí je možné zastavit*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2022. ISBN 978-80-7440-302-6, s. 33-34

¹³⁴ tamtéž, s. 43-56

pohled, ale také právní rámec. Děti jsou obětmi psychického násilí, neboť vidí, slyší a vnímají násilí mezi jinými členy rodiny (většinou rodiči). Z právního pohledu lze hovořit o tom, že se pachatel může dopustit jednak trestného činu podle §199 (týraní osoby žijící ve společném obydlí) a §201 (ohrožování výchovy dítěte), neboť u dítěte může být ohrožen mravní a citový vývoj.¹³⁵

Samotné dopady jsou značně individuální. Záleží na věku dítěte, na druhu násilí a osobnosti dítěte. Je nutné zmínit, že mnohé dopady a projevy chování dětí posléze adolescentů jsou podobné těm, kdy dítě vychovává osoba se závislostním chováním. U dětí, které prožily domácí násilí, se mohou projevit problémy v chování. Ty se vyskytují u jedinců nejčastěji a bývají viditelné. Mají dvě podoby, které jsou označovány jako internalizované a externalizované. První zmíněná podoba se projevuje úzkostmi, uzavřeností a strachem. Naopak externalizovanou podobou se rozumí projevy agrese. Dále se mohou projevit problémy v oblasti emocionálních a sociálních vztahů. Jedná se např. o problémy v navazování partnerských vztahů, nedůvěry v přátelských vztazích či utváření negativních vazeb s problémovými jedinci. Mezi další projevy je možné zařadit problémy se spánkem, ale také problémy s chováním ve škole.

Rozdíl s ohledem na projevy antisociálního chování je možné spatřit mezi chlapci a dívkami. U obou pohlaví existuje značná variabilita. Některé dívky matku odsuzují, že se nedokázala agresorovi vzepřít. Druhý typ dívek se naučí, že násilí patří k roli matky a byť to vnímají jako nesprávné, tak to respektují. U chlapců jsou možné následné projevy antisociálního chování zřetelnější. Může dojít k eskalaci, kdy agresora v potřebě ochránit matku zabijí či mu ublíží. Jiným typem syna jsou chlapci, kteří se naopak sami stanou násilníky.¹³⁶

S domácím násilím souvisejí i další skutečnosti, které ohrožují dítě a posléze adolescenta. Čírtková hovoří o existenčním ohrožení, sociálním znevýhodnění, vydírání, parentalizaci, zanedbávání či asistování u násilí. Existenčním ohrožením se rozumí, že jedinec žije v neustálém strachu o svůj život – např. matka ho nechá se agresivním otcem, otec ho zabije apod. Sociální

¹³⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Domácí násilí: nebezpečné rodinné vztahy ve 21. století*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020. ISBN 978-80-7380-806-8, s. 169-170

¹³⁶ tamtéž, s. 177-181

znevýhodnění znamená, že rodina může mít také finanční problémy, kdy např. agresor neumožní zaplatit dítěti školní pomůcky či výlety. Může dojít k poklesu sociálního statusu a úbytku peněz s odchodem oběti od tyрана. Vydíráním se rozumí, že mnohdy je dítě použito jako nástroj manipulace. Typickou situací, které může být dítě vystaveno, je ta, kdy ho tyran nepustí za matkou, když matka neudělá to, co tyran požaduje. Parentalizaci je možné vysvětlit jako situaci, kdy dítě je rodičem. Tedy, že role se obrátí. Dítě zajišťuje věci, které ve zdravé rodině zajišťují rodiče. Asistencí u násilí se rozumí již výše zmíněné, tedy, že byť není násilí páčáno přímo na dětech, jsou i tak účastníky svědci křiku, hádek, bití apod. Posledním zmíněným je zanedbání. Matka v roli oběti nemá mnohdy síly uspokojit emočně své dítě a otec naopak může, ale nechce. Dítě pak emočně strádá.¹³⁷ Důsledky takového strádání se mohou kromě jiného projevit jako projevy antisociálního chování.¹³⁸

Na závěr teoretické části práce a jako zhodnocení výše uvedených teoretických východisek, autorka považuje za nutné říct, že adolescence je období plné změn, u nichž je nutné, aby proběhly bez problémů. V případě, že adolescent vyrůstal v rodině, kterou je možné označit za nefunkční, neboť neplní základní funkce rodiny, existuje nezpochybnitelný předpoklad proto, že jako reakce na tuto rodinou situace může adolescent projevovat antisociální chování.

¹³⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Domácí násilí: nebezpečné rodinné vztahy ve 21. století*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020. ISBN 978-80-7380-806-8, s. 175-177

¹³⁸ HERENTIN, Vojtěch. Emoční potřeby dítěte a důsledky jejich deprivace. In: *Šance dětem* [online]. Praha: Sirius, 2023 [cit. 2023-07-10]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/emocni-potreby-ditete-dusledky-jejich-deprivace>

PRAKTICKÁ ČÁST PRÁCE

5 Cíl praktické části práce

Cílem praktické části práce je na základě analýzy konkrétního příkladu adolescenta, pocházejícího z nefunkčního rodinného systému označit znaky antisociálního chování.

Následně na základě získaných teoretických a praktických informací naznačit laická, ale i odborná doporučení pro práci s adolescenty z nefunkčních rodin.

6 Metodologie

6.1 Výběr výzkumného designu a metod práce

Pro potřeby bakalářské práce byl zvolen kvalitativní výzkumný design a jako metoda práce případová studie.

Volbu kvantitativního výzkumného designu autorka vysvětluje jeho vhodností a účelností pro potřeby práce. Upřednostnění kvalitativního výzkumného designu před kvantitativním či smíšeným výzkumným designem je vhodné z několika důvodů. Výzkumník nepracuje s čísly, spíše používá slova. Výzkumníci využívající tento druh výzkumného designu tvrdí, že „...čísly se ztrácí člověk.“¹³⁹ Dle slov těchto zastánců jsou mnohem cennější informace získané komunikací s jedincem. Další vlastností kvantitativního výzkumného designu je sblížení se s jedincem, což se jeví jako cenné, neboť právě tak výzkumník může daný problém prozkoumat do hloubky a získat množství informací. Byť je důležité respektovat hranice objektivity. Další vlastností, která podporuje vhodnost užitého výzkumu, je ta, že se pracuje spíše s konkrétními případy. V neposlední řadě je nutné věnovat pozornost zkoumanému jedinci z pohledu jeho jedinečnosti.¹⁴⁰ Na základě výše uvedeného je zřejmá vhodnost kvalitativního výzkumného designu pro zkoumání projevů antisociálního chování adolescentů.

Použitou metodou je případová studie také někdy označovaná synonymem kazuistika. Kazuistikou se rozumí hloubkové odborné pojednání v reálném čase o jednom či více případech. Při případové studii dochází k celkovému probádání události, které na sebe chronologicky navazují a souvisejí s řešeným problémem. Případ se týká jedné osoby nebo více osob z jedné skupiny.¹⁴¹ Cílem je na základě teoretických východisek a zpracováním jednoho

¹³⁹ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozš. české vyd. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-185-0, s. 35

¹⁴⁰ *tamtéž*, s. 35-36

¹⁴¹ HENDL, Jan a Jiří REMR. *Metody výzkumu a evaluace*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1192-1, s. 201

či více případů, celistvě popsat skutečnosti a dojit tak ke komplexnímu pochopení vymezené problematiky. Konkrétně bude využita deskriptivní případová studie.¹⁴²

Výhodou kazuistiky je získání detailního množství dat. Naopak nevýhodou se jeví, že informace jsou zcela vázány na jedince či skupiny, a proto není možná jejich zevšeobecnitelnost na populaci.¹⁴³ Případová studie využívá řadu zdrojů dat. Není možné se omezit pouze na pozorování nebo na pouhý rozhovor. Je nutné volit kombinaci.¹⁴⁴ Z tohoto důvodu autorka pro bakalářskou práci zvolila kombinaci rozboru dokumentů, strukturovaného rozhovoru a přímého pozorování pro získání potřebných dat.

Rozbor dokumentu¹⁴⁵ byl proveden na základě dostupného osobního dokumentu zvoleného respondenta, kdy se autorka zaměřila zejména na jeho rodinu a život v ní. Mimo jiné v dokumentu byly uvedeny také informace týkající se vztahu jedince k ostatním, vztahu k povinnostem atd. Tyto dokumenty měl každý jedinec, který byl umístěn ve výchovném zařízení.

Další vybranou metodou práce bylo přímé strukturované pozorování, které probíhalo po dobu 2 měsíců v prostředí výchovného ústavu, kde respondent pobývá. Chlapec byl pozorován při nejrůznějších aktivitách – výchovně vzdělávací činnosti, aktivitě v komunitě, plnění školních povinností, sportovních aktivit či běžné provozní věci. Přímé strukturované pozorování bylo provedeno v souladu s tím, co uvádí Gavora, autorka tedy použila předem připravený pozorovací arch¹⁴⁶, do kterého zaznamenávala a rozřídila do předem definovaných kategorií informace z pozorované reality.¹⁴⁷ Autorka vždy, když u chlapce daný jev zpozorovala, zakódovala do archu. Užila přirozené kódování, které sejevilo

¹⁴² HENDL, Jan. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-246-0030-7, s. 54

¹⁴³ PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6, s. 231

¹⁴⁴ HENDL, Jan a Jiří REMR. *Metody výzkumu a evaluace*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1192-1, s. 205

¹⁴⁵ Dokument v souladu se zachováním etiky výzkumu je součástí přílohy.

¹⁴⁶ Pozorovací arch je součástí příloh.

¹⁴⁷ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozš. české vyd. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-185-0, s. 195-199

vhodnější než kódování intervalové. Přirozeným kódováním se rozumí, že autorka danou informaci zapsala v momentě, kdy daný jev viděla.¹⁴⁸

Poslední metodou práce byl strukturovaný rozhovor¹⁴⁹, kdy autorka tento typ rozhovoru musela zvolit s ohledem na zájem respondenta se rozhovoru zúčastnit. Otázky se týkaly 3 oblastí – přítomnost a budoucnost, rodinné prostředí a respektování norem. Celkový počet otázek v rozhovoru činil 7. Autorka zdůvodňuje volbu otázek s ohledem na stanovený problém práce. Při práci s výzkumnou metodou rozhovoru se využívá techniky kódování pro následné zpracování odpovědí zejména většího množství dat. S ohledem na rozsah a počet rozhovoru realizovaných v bakalářské práci nepovažuje autorka za nutné provádět techniku kódování.

6.2 Charakteristika výzkumného vzorku a sběr dat

Pro účely bakalářské práce a následnou kazuistiku se respondentem stal chlapec, jehož účast, s ohledem na respektování etiky výzkumu, byla zcela dobrovolná a jenž souhlasil s užitím informací pro účely bakalářské práce autorky. S ohledem na ochranu soukromí chlapce je jeho jméno záměrně změněno. Pro účely práce je chlapec pojmenován jako Jakub.

Konkrétně se se jednalo o chlapce ve věku 17 let, který pro níže přestavené výchovné problémy byl umístěn do výchovné skupiny pro chlapce ve výchovném ústavu¹⁵⁰ v Moravskoslezském kraji. Autorka si zvolila chlapecké oddělení, protože se jednalo o početně větší skupinu v porovnání s dívčím oddělením.

Autorka s tímto chlapcem měla možnost strávit 2 měsíce při intenzitě návštěv 1-2x týdně. Na začátku stáže měla možnost nahlédnout do osobní

¹⁴⁸ VLČKOVÁ, Kateřina. Pozorování jako výzkumná metoda pedagogických věd. In: *Informační systém MUNI* [online]. Brno: Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2023-07-31]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/ped/podzim2017/SZ7BK_MET1/um/59559878/59801528/pozorovani_s_lit.pdf, s. 12-16

¹⁴⁹ Přepis rozhovoru je součástí příloh.

¹⁵⁰ Výchovným ústavem se rozumí zařízení, do kterého jsou umisťováni jedinci starší 15 let s projevy rizikového chování a kterým byla soudem uložena ochranná anebo nařízená ústavní výchova. Výchovný ústav. In: *Šance dětem* [online]. Praha: Sirius, 2023 [cit. 2023-07-13]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/slovník/vychovny-ustav>

dokumentace chlapce. Dále sběr dat pokračoval formou přímého pozorování, které autorka uskutečňovala při aktivitách, kterých se chlapec účastnil. V závěru stáže provedla autorka s jedincem strukturovaný rozhovor.

7 Analýza dat

Obsahem následující kapitoly bude analýza dat, které autorka získala ze strukturovaného osobního dokumentu chlapce, přímého strukturovaného pozorování a v neposlední řadě také strukturovaným rozhovorem s chlapcem.

7.1 Osobní dokument

Ze strukturovaného dokumentu je možné zjistit následující informace. Jakub se narodil v roce 2006. V současné době je mu tedy 17 let a nejprve pobýval v náhradní rodinné péči a následně v instituci poskytující ochranou či ústavní výchovu.

Početí Jakuba bylo jeho rodiči neplánované, neboť oba byli mladí a jejich vztah před narozením Jakuba netrval dlouho. Oba rodiče pocházeli z rodin s nízkým socioekonomickým statusem a zároveň jsou příslušníky národnostní menšiny. Rodiče se s nikým z příbuzných pravidelně nestýkali, přičemž samotný Jakub udržuje kontakt pouze s tetou.

Rodičům Jakuba se krátce po jeho narození ještě narodila dcera. Později se začaly objevovat problémy ve vztahu mezi dvěma mladými partnery související zejména s finanční situací v rodině a spojenou závislostí otce na alkoholu a posléze se ztrátou zaměstnání. Začaly se projevovat násilnické tendence otce, které postupně eskalovaly. Otec se dopouštěl domácího násilí na matce, která se nedokázala bránit. Obě děti byly svědky jeho činů. Otec byl policii několikrát vykázán ze společného obydlí. Matka později starost o děti v důsledku domácího násilí nezvládala. Pod tíhou okolností spáchala sebevraždu. Orgán sociálně právní ochrany dětí rodičům odebral.

Z dostupných záznamu je možné získat informace o tom, že otec si odpykával trest. V současné době je již na svobodě.

V 8 letech byl Jakub spolu se sestrou umístěn do pěstounské péče. Vše probíhalo v pořádku, až do doby, kdy se u Jakuba začaly objevovat výchovné problémy, které do značné míry narušovaly chod pěstounské rodiny. Jakub musel být hospitalizován v psychiatrické nemocnici, konkrétně na oddělení pedopsychiatrie. Z tohoto zařízení byl propuštěn a vrátil se zpět do pěstounské

rodiny. Výchovné problémy ale trvaly dále. Jakub často utíkal z domu, lhal, byl agresivní vůči dětem ale i pěstounům a dopouštěl se drobných krádeží zejména peněz pěstounů. Celá situace eskalovala několika projevy sexuálního obtěžování mladší sestry, která vše řekla pěstounským rodičům. Ti se na základě této skutečnosti rozhodli požádat soud o zrušení pěstounské péče Jakuba.

Jakub byl umístěn do dětského domova, což se jevílo jako neúčinné a posléze bylo nutné umístit Jakuba do dětského domova se školou¹⁵¹. Po ukončení povinné školní docházky nastoupil na střední odbornou školu, kde v současné době studuje 2. ročník učebního oboru tesař. Zároveň pobývá ve výchovném ústavu v Moravskoslezském kraji, kdy stěžejními důvody pro umístění do tohoto zařízení byly shledány zejména v sexuálním obtěžování, nerespektování autorit, lhaní a krádežích.

V současnosti se chlapec se členy své základní rodiny stýká výjimečně. O otci má Jakub informace a jsou spolu v kontaktu přes SMS zprávy či zprávy na sociálních sítích. Problematická bývají setkání Jakuba a otce. Otec velice často slíbí, že se s Jakubem potká a těsně před termínem schůzku zruší. To je pro samotného Jakuba vždy náročné. V kontaktu je ještě s tetou, se kterou si pravidelně píše. Snahou výchovného zařízení je udržet kontakt s otcem a tetou alespoň formou SMS zpráv.

V současné době musí Jakub docházet k pedopsychiatrovi a také k sexuologovi. K charakteristice Jakuba je nutné říct, že v kolektivu ostatních chlapců se Jakub spíše drží v ústraní, ale nebojí se komunikovat. To je pravděpodobně způsobeno tím, že Jakub nemá ve svém věku dostatečně osvojené základní hygienické návyky, zejména se nerad koupe. Dokáže ve stejném oblečení spát a také chodit do školy. Tato skutečnost způsobuje, že je mnohdy ostatním chlapcům kontakt s Jakubem nepříjemný a spíše mu vyhýbají. Hádek a různých konfliktů se v kolektivu chlapců účastní spíš jako

¹⁵¹ Rozdíl mezi dětským domovem a dětským domovem se školou je možné spatřit mimo jiné v tom, že v dětském domově se školou docházejí jedinci školou povinni do školy v areálu domova a zejména jsou zde jedinci s výchovnými problémy. Je zde přísnější režim než v dětském domě. Vysvětlení pojmů. In: *Ratolest Brno* [online]. Brno: Ratolest Brno, 2023 [cit. 2023-07-26]. Dostupné z: <https://www.ratolest.cz/texty/vysvetleni-pojmu/>

pozorovatel. Ovšem do konfliktu s autoritami v podobě učitelů, vychovatelů, ředitele a dalších osob se Jakuba stále dopouští. Pozitivní je jeho vztah k povinnostem, které si v ústavě plní. Jakub se věnoval street dance a capoueire.

7.2 Pozorování

Na základě teoretických poznatků byly stanoveny projevy chování, které byly následně zařazeny pod kódy v záznamovém archu, které byly u chlapce pozorovány. Autorka stanovila počet kódů s ohledem na možnosti pozorování a k respektu jejich vjemů.

Kód (pozorovaný jev) – délka pozorování 70 hodin	Pořadí výskytu dle četnosti
fyzická agrese	3.
verbální agrese	2.
nerespektování pokynu autority	4.
závislostní chování	1.
chování, které má znaky protiprávního jednání	5.

Tabulka č. 1: Pozorování respondenta (zdroj: autorka)

Pod kód s označením „**fyzická agrese**“ autorka zařadila takové chování, které mělo znaky vycházející z podstaty fyzické agrese. Tedy takové chování Jakuba, kdy úmyslně použil fyzickou sílu proti živému, ale i neživému objektu s cílem poškodit či ublížit. Přesněji se jednalo např. o ublížení jinému chlapci, kopnutí do dveří či jiného předmětu, zničení oblečení atd. U fyzické agrese lze hovořit o tzv. chladné (instrumentální) a horké (afektivní). U chlapce je možné konstatovat, že více než polovina projevů fyzické agrese byla afektivní. Ovšem objevily se i projevy instrumentální agrese. Četnost výskytu tohoto druhu pozorovaného jednání byla 10, což tento druh kódu řadí na 3. místo v pořadí četnosti výskytu.

Kódem „**verbální agrese**“ bylo autorkou označeno a následně zaznamenáno takové chování, kdy Jakub slovně napadl druhou osobu

(vychovatele, ostatní chlapce, ředitele atd.) Konkrétně se jednalo o urážky, vyhrožování nebo sprosté nadávky. Výskyt verbální agrese byl čtenější než výskyt fyzické agrese. Četnost tohoto chování dosáhla hodnoty 17.

Kódem „**nerespektování pokynu autority**“ autorka pro účely pozorování rozuměla pouze takové chování, kdy Jakub projevil negativismus a vzdor proti činnosti, která byla vykonávána v průběhu dne a které mu byly nařízeny autoritou v podobě vychovatele, sociální pracovnice či speciálního pedagoga apod. Konkrétně je možné zmínit např. povinnost účastnit se komunity, plnit úkoly v rámci výchovně-vzdělávací činnosti atd. Četnost výskytu chování patřící pod tento kód byla 9.

Další projevy chování byly autorkou označeny kódem „**závislostní chování**“. Přesněji se jednalo o dvě formy závislostního chování, na které byla autorka u Jakuba upozorněna vychovatelem. Z toho důvodů bylo autorkou pozorováno kouření a používání mobilního telefonu. Pro oba jevy byl stanoveny přesné podmínky zaznamenávání četnosti. U kouření byla zaznamenán každý odchod do kuřárny se souhlasem vychovatele. Použití mobilního telefonu bylo autorkou zaznamenáno v momentě, kdy Jakub byl upozorněn, že užívá telefon nad denní limit, který byl stanoven na 1 hodinu denně. Tohoto druhu chování se Jakub dopouštěl nejvíce, proto je toto chování zařazeno na 1. místo pořadí četnosti výskytu.

Poslední zkoumané projevy byly označeny kódem „**chování, které má znaky protiprávního jednání**“. K tomuto kódu bylo zařazeno takové Jakubovo chování, které porušilo např. řád výchovného ústavu, popřípadě bylo kvalifikováno jako přestupek. Jakub se chování, které je možné zařadit pod tento kód, dopouštěl nejméně při četnosti výskytu 3, je možné zařadit toto chování na 5. místo v pořadí četnosti výskytu.

7.3 Rozhovor

Rozvor s Jakubem trval 11 minut a jeho kompletní přepis je v příloze této práce. Odpovědi na otázky položené autorkou dosahovaly různé délky. Vždy záleželo na otázce, zda ji respondent rozuměl a zda se chtěl k dané otázce vyjádřit či nikoliv.

Autorka se nejprve ptala respondenta na otázky z oblasti autorkou označené jako **přítomnost a budoucnost**. Snahou těchto otázek bylo zjistit, jaká je současná situace Jakuba a popřípadě, zda má již nějaké představy o svém budoucím životě. Z odpovědí Jakuba na přítomnou situaci bylo zřejmé, že je ve výchovném ústavu spokojený. Baví ho aktivity zejména mimo prostory výchovného ústavu. Naopak nerad pravidelně dochází na komunitu¹⁵² a upozornil na to, že na komunitě vychovatelé slibují skutečnosti, které dle něj záhy nesplní. Na tuto skutečnost upozornil několikrát i později v rozhovoru. O budoucnosti Jakub nemá zcela jasnou představu. Uvažoval o bydlení u otce, kterého zmínil několikrát. Přičemž o skutečnosti, kterých se otec dopouštěl na matce se ani jednou nezmínil. Ovšem i přesto, že Jakub je v ústavu spokojený o tom, že by zde zůstal i po 18. roku neuvažuje. Zároveň několikrát upozornil na to, že by si rád koupil auto.

Druhá část rozhovoru byla autorkou označena jako **rodinné prostředí** a byla záměrně zařazena jako druhá. Autorka se nechtěla v úvodu rozhovoru zajímat o poměrně problematické a citlivé téma rodiny. Zmínil, že si píše s otcem a někdy s tetou. Dále doplnil, že by se chtěl s otcem vidět, ale že je poměrně komplikované se s ním sejít. Na otázku zajímající se o jeho dětství odpověděl pouze jednou větou.

Poslední dvě otázky se zajímaly o **respektování norem**. Jakub opět zmínil, že dle něj vychovatelé pravidla nedodržují. Zejména vůči němu nejsou shovívaví, tak jako vůči ostatním. Poslední otázka se zajímala o to, jaké hodnoty respektuje a jsou pro něj nejdůležitější. Jakub uvedl, že nejdůležitější je být zdravý, neboť nemocný člověk může mít cokoliv, ale je nemocný. Následně uvedl, že je důležitá také rodina, která je dle něj stejně důležitá jako zdraví.

Jakub odpověděl na všechny autorkou položené otázky. Na některé otázky, zejména ty, které se týkaly rodiny odpovídal v porovnání s jinými stroze. Přičemž tato skutečnost, tak neumožnila autorce získat detailnější informace týkající se nefunkční rodiny. Naopak však získala nové informace týkající se života

¹⁵² Komunitou se rozumí schůzka vychovatelů, speciálního pedagoga, sociální pracovníce, ředitele školy spolu s chlapci a dívkami z výchovného ústavu v tělocvičně ústavu. Na této schůzi se řeší individuální problémy jednotlivců.

ve výchovném ústavu, jeho vztahu s vychovateli a dalšími chlapci, dále jeho budoucího života mimo výchovný ústav. Rozhovorem autorka také získala informace týkající se hodnot respondenta.

8 Shrnutí případu

V další kapitole bakalářské práce je snahou autorky interpretovat získané výsledky s ohledem na stanovený cíl, uvést některé možné náměty k diskusi, následně představit doporučení pro praxi a v neposlední řadě uvést limity výzkumu.

Z výsledků rozboru dokumentu bylo možné zjistit, že chlapec se dopustil krádeží peněz, lhaní, sexuálního obtěžování, projevů fyzické agrese ale i útěků z domova. Následně při realizovaném pozorování chlapce ve výchovném ústavu byly autorkou zaznamenány projevy afektivní ale i instrumentální agrese, projevy závislostního chování, neuposlechnutí pokynu autority nebo chování, které má znaky protiprávního jednání.

Za projevy antisociálního chování u Jakuba lze v souladu s vymezením tohoto chování v teoretické části práce označit projev sexuálního násilí na mladší sestře, krádeže peněz ale i věcí pěstounů nebo ostatních chlapců ve výchovném ústavu a některé pozorované projevy instrumentální agrese. Všechny výše uvedené projevy chování porušovaly právní normy a následkem takového druhu chování byly nejružnější rizika v oblasti zdraví, vývoje, společnosti atd. Ostatní projevy Jakubova nežádoucího chování lze označit za asociální či disociální, neboť svým charakterem nedosahují také nebezpečnosti jako představené projevy chování.

Všechny uvedené projevy chování mohou pravděpodobně souviset s nefunkční rodinou. Neboť např. Krtíčková tvrdí, že dítě, jehož rodiče nebyli na tuto roli připraveni nedokážou uspokojit všechny potřeby dítěte. Konkrétně se může jednat o potřebu hranic a řádu, přičemž v důsledku neuspokojení může být agresivní.¹⁵³ Je jen otázkou diskuse, zda mezi projevy související s nepřipraveností rodičů lze zařadit také neosvojení si základních hygienických návyků Jakuba, byť tato skutečnost se netýká projevu antisociálního chování. Útěky z domova, lhaní či krádeže se objevují u dětí, o které nemají rodiče zájem.

¹⁵³ KRTIČKOVÁ, Kateřina. Výchovné problémy v dysfunkčních rodinách. In: *Šance dětem* [online]. Praha: Sirius, 2023 [cit. 2023-06-19]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/vychovne-problemy-v-dysfunkcnich-rodinach>

Příčemž snahou dítěte je na sebe upozornit a vzbudit tak v rodiči o něj zájem.¹⁵⁴ Možným vysvětlením Jakobova chování tak může být, že všechny tyto projevy byly jeho snahou přimět otce či alespoň pěstounské rodiče se o něj zajímat. Projevy sexuálního násilí na mladší sestře pravděpodobně mohou také souviset s nefunkční rodinou, konkrétně s projevy domácího násilí otce na matce, kterého byl Jakub jako dítě svědkem. Čírtková tuto skutečnost potvrzuje, neboť uvádí, že chlapci se mohou ztotožnit s rolí násilníka.¹⁵⁵

Opomenout nelze také projevy agrese, které byly převážně afektivní, ovšem ani projevy instrumentální agrese nebyly výjimkou. Většina projevů fyzické ale i verbální agrese byla reakcí např. na zákaz, nesouhlas, nesplnění toho, co si Jakub přál. Jakub v rozhovoru uvedl, že se domnívá, že vychovatelé nedodrží to, co slíbí a navíc jsou vůči němu kritičtí. Z tohoto důvodu Jakub často řeší, dle jeho slov, nespravedlnost agresí.

Tématem k diskusi je také Jakobova závislost na kouření a užívání mobilního telefonu. Je na místě konstatovat, že četnost kouření a užívání telefonu je vysoká např. i v porovnání s ostatními chlapci ve výchovném ústavu. Jako méně pravděpodobné vysvětlení se u Jakuba nabízí potřeba zalíbit se v partě apod. Za jedno z možných vysvětlení lze označit např. snaha o únik z reality, zejména u závislosti na mobilním telefonu.

V neposlední řadě se autorka domnívá, že je nutné si uvědomit i další skutečnosti, které se staly v životě Jakuba a jejich možnou příčinnou souvislost s Jakobovým chováním. Jednou z příčin může být také závislost otce na alkoholu. Dále také skutečnost, že Jakub vyrůstal bez matky. Z dokumentu není patrné, kolik let bylo Jakobovi, když matka zemřela. Zda nemohl být narušen attachment neboli citová vazba mezi matkou dítětem, která je minimálně na začátku života dítěte velice důležitá. Za poměrně problematický pro vývoj antisociální chování lze označit také pobyt ve zařízeních zajišťujících institucionální péči.

¹⁵⁴ ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. Vliv rozvodu na duši a chování dítěte. In: *Šance dětem* [online]. Praha: Sirius, 2023 [cit. 2023-07-06]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/vliv-rozvodu-na-dusi-chovani-ditete>

¹⁵⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Domácí násilí: nebezpečné rodinné vztahy ve 21. století*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020. ISBN 978-80-7380-806-8, s. 177-181

K celkovému shrnutí realizované kazuistiky je dle autorky nutné upozornit na limity výzkumu. První limit autorka spatřuje v časové dotaci na realizaci rozhovoru a zároveň motivaci se respondentu jej účastnit. Chlapec chtěl mít rozhovor co nejdřív za sebou, neboť spěchal na komunitu a následně měl volno mimo ústav. Bohužel již nebylo možné realizovat rozhovor v jinou dobu, a proto se nad některými otázkami příliš nepozastavil a odpovídal stroze. Další limit autorka práce vnímá v neúplnosti osobního dokumentu chlapce, protože v něm byly některé informace uvedeny pouze stručně a nebylo možné zjistit detailnější informace.

Na závěr je nutné představit doporučení pro alespoň částečnou eliminaci následků způsobených nefunkční rodinou. V mnohých tvrzeních se autorka ztotožňuje s návrhy Doubkové a Kovaříka.¹⁵⁶ Za stěžejní doporučení autorka považuje zlepšení práce s rodinou. Autorka se domnívá, že pasivním řešením, resp. spíše neřešením, byť drobných rodinných kolizí, předchází většímu mnohdy neřešitelnému problému. V situacích, kdy rodina řeší zdánlivě malicherný problém, je dle autorky účinné zasáhnout a zabránit tak rozvoji problému. Z tohoto důvodu se jeví jako žádoucí zlepšit nejen přístup institucí k řešení rodinných problémů, ale např. také vzájemnou komunikaci mezi jednotlivými institucemi, nebo jak uvádí Doubková zlepšit nástroje k motivaci rodiny k aktivnímu řešení. Byť si autorka uvědomuje, že mnohdy rodina nemá zájem svůj problém řešit, popřípadě jí je služba nedostupná z různých důvodů jako je vzdálenost, čas či peníze. S tímto doporučením úzce souvisí jiné další doporučení, a to že mnohé instituce jako je např. orgán sociálně-právní ochrany dětí, nezisková organizace Bílý kruh bezpečí či Armáda spásy nejsou v očích veřejnosti vnímány jako instituce, které se snaží poskytnout pomoc, nýbrž právě naopak. Stále spíše přetrvává pohled, že tyto instituce způsobí další řadu problémů, které rodině ještě více ublíží, a proto se mnohdy kontaktu s těmito organizacemi vyhýbají.¹⁵⁷

¹⁵⁶ DOUBKOVÁ, Sabina a Zdeněk KOVAŘÍK. Dysfunkční rodina jako rizikový faktor sociálního rozvoje mládeže. *Bezpečnostní teorie a praxe* [online]. Praha: Policejní akademie České republiky, 2019, 2019(2), 3-20 [cit. 2023-06-19]. ISSN 2571-4589. Dostupné z: <https://veda.polac.cz/wp-content/uploads/2019/11/Dysfunkční-rodina-jako-rizikový-faktor-sociálního-rozvoje-mládeže.pdf>, s.16

¹⁵⁷ KUBÍČKOVÁ, Hana. *Sociálně pedagogická práce s mnohoproblémovou rodinou*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2019. ISBN 978-80-7599-150-8, s. 31-32

V situaci, kdy již dítě a později adolescent vyrůstal v nefunkční rodině a následně byl umístěn do institucionální péče, vnímá autorka v této péči řadu nedostatků a navrhuje další doporučení. Zejména v práci s jedinci, neboť mnohé aktivity, které se konaly např. ve výchovném ústavu, kde autorka pobývala, byly obecné a velmi teoretické a pro mnohé jedince nepochopitelné. Větší zájem adolescenti projeví při diskusi nad běžnými každodenními věcmi (např. výše nájmu, způsob hledání bydlení, zkoušky v autošколе apod.) Tyto informace jsou pro ně cenné zejména s ohledem na budoucí reálný život mimo ústav. Z tohoto důvodu se jako vhodné jeví další doporučení, týkající zlepšení přípravy na budoucí samostatný život mimo institucionální zařízení.

Poslední doporučení se týká školy a autorka se v něm shoduje s Doubkovou a Kovaříkem. Konkrétně se jedná o to, že je potřeba vzdělávat pedagogy v problematice projevu antisociálního chování, aby dokázali včas patologii např. v rodině odhalit a najít vhodné řešení. Sama autorka toto doporučení rozšiřuje o zařazení sociálního pedagoga mezi pedagogické pracovníky. Přesněji doporučuje definovat legislativně pozici sociálního pedagoga ve školách. Přičemž sociální pedagog ve školách by plnil funkci jakéhosi mediátora mezi školou, rodinou a samotným dítětem s projevy rizikového chování. V současné době se jedná o poměrně diskutované téma, kdy ve škole již působí výchovný poradce či metodik prevence, kteří by měli tuto problematiku řešit. Ovšem mnohdy se jedná o pedagogy vyučující předměty, a proto je otázkou, zda se dokáží věnovat přes množství jiných povinností, týkajících se např. primárních preventivních programu pro školu, vyučování a dalších aktivit, i individuálně každému jedinci s projevy rizikového chování.

Závěr

Na závěr bakalářské práce autorka stručně shrne informace z teoretické části práce a dále představí stěžejní výsledky z realizovaného výzkumného šetření.

Snahou teoretické části práce bylo představit teoretický rámec vymezené problematiky. První kapitola se věnovala vývojovému stádiu adolescence. V jednotlivých podkapitolách bylo vývojové období časově vymezeno a odlišeno od jiných vývojových období, dále byly představeny mimo tělesné změny, také změny mravní a sociální, které se s ohledem na problematiku antisociálního chování jeví jako důležité. Druhá kapitola práce pojednávala o antisociálním chování. Jejím obsahem bylo představení definice z pohledu různých vědních oborů, odlišení od jiných druhů nežádoucího chování, dále byly charakterizovány některé projevy antisociálního chování. V závěru této kapitoly byly vymezeny stěžejní rozdíly mezi jednotlivými typy mladistvých pachatelů. Třetí kapitola se zabývala rodinou, kterou definovala, následně představila její funkce, druhy dle kritérií a také se nastínila problematiku resilience rodiny. V poslední kapitole teoretické části práce byly vymezeny některé možné příčiny nefunkční rodiny a jejich dopady na chování adolescenta. Konkrétně se jednalo o nezralost rodičů, patologické hráčství, rozvod a domácí násilí.

Cílem praktické části práce bylo na základě analýzy konkrétního příkladu adolescenta, pocházejícího z nefunkčního rodinného systému označit znaky antisociálního chování. Následně na základě získaných teoretických a praktických informací představit laická, ale i odborná doporučení pro práci s adolescenty z nefunkčních rodin. Pro naplnění cíle byl realizován kvalitativní výzkum. Konkrétně byla v praktické části využita případová studie adolescenta pocházejícího z nefunkční rodiny. Skrze rozbor dokumentu, přímé strukturované pozorování a strukturovaný rozhovor se nepodařilo získat informace do hloubky a následně detailně projevy antisociálního chování adolescenta analyzovat. Lze konstatovat, že u chlapce se objevily projevy antisociálního chování – krádeže, sexuální obtěžování, agrese atd. Nefunkční rodina pravděpodobně mohla mít vliv na projevy chování chlapce.

Autorka bakalářské práce vnímá přínos práce ve dvou rovinách. Jednak v rovině praktické, ale i v rovině osobní. Osobní přínos pro autorku je jí samotnou vnímán v zisku zkušeností při práci s kvalitativními metodami, neboť ve svých předchozích závěrečných vysokoškolských pracích pracovala pouze s metodami kvantitativními. Dále je přínos shledán v práci s adolescentem, kdy autorka měla možnost si vyzkoušet komunikaci s jedincem s projevy antisociálního chování. Tuto skutečnost vnímá jako velmi cennou pro svou budoucí profesní praxi. Přínos pro praxi lze vnímat v samotných doporučeních, které jsou uvedeny výše v kapitole Shrnutí případu. V konečném důsledku je možné za přínos pro praxi považovat také skutečnost, že problematice nefunkční rodiny věnuje samotná závěrečná vysokoškolská práce, neboť tato samotná skutečnost může podněcovat k tomu se zabývat a neopomíjet nefunkčnost rodiny jako rizikového faktoru pro rozvoj následných projevů antisociálních chování adolescentů.

Seznam použité literatury

Monografie

1. BENDL, Stanislav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2016. ISBN 978-80-7290-881-3.
2. ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Domácí násilí: nebezpečné rodinné vztahy ve 21. století*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020. ISBN 978-80-7380-806-8.
3. ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 3., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-461-9.
4. DÁVIDOVÁ, Michaela. *Patologické hráčství: výskyt, diagnostika, léčba, komplexní pohled na problematiku*. Praha: Grada Publishing, 2020. ISBN 978-802-4727-585.
5. DOLEJŠ, Martin. *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2642-6.
6. FERJENČÍK, Ján. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-717-8367-6.
7. FIRSTOVÁ, Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-521-0.
8. GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozš. české vyd. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-185-0.
9. HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5.
10. HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4674-6.
11. HENDL, Jan a Jiří REMR. *Metody výzkumu a evaluace*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1192-1.
12. HENDL, Jan. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-246-0030-7.

13. JAKOBSEN, Barbora a Marius RAKIL, ed. *Násilí je možné zastavit*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2022. ISBN 978-80-7440-302-6.
14. KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
15. KUBÍČKOVÁ, Hana. *Sociálně pedagogická práce s mnohoproblémovou rodinou*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2019. ISBN 978-80-7599-150-8.
16. LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.
17. MACEK, Petr a Zuzana ŠTEFÁNKOVÁ. *Vztahy s rodiči a jejich souvislosti s citovou vazbou*. In: MACEK, Petr a Lenka LACINOVÁ, ed. *Vztahy v dospívání*. 2. vydání. Brno: Barrister & Principal, 2012, s. 25-40. ISBN 978-80-87474-46-4.
18. MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-717-8747-7.
19. MALACH, Josef. *Teorie metodiky výchovy*. Vyd. 2., upr. a dopl. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. ISBN 978-80-86723-93-8.
20. MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8.
21. MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. 2., rozš. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0522-7.
22. MATOUŠEK, Oldřich, ed. *Dítě traumatizované v blízkých vztazích: Manuál pro profesionály a rodiny*. 2. vydání. Praha: Portál, 2020. ISBN 978-80-262-1707-7.
23. MATOUŠEK, Oldřich. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0968-3.
24. MENCNEROVÁ, Kateřina. *Rozvod manželství*. V Praze: C.H. Beck, 2020. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-796-5.
25. NEŠPOR, Karel. *Jak překonat hazard: prevence, krátká intervence a léčba*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0009-3.

26. PÖETHE, Peter. *Vývojová a vztahová terapie dětí*. Praha: Portál, 2022. ISBN 978-80-262-1958-3.
27. PRESLOVÁ, Denisa. *Funkce, podoba a změny současné rodiny*. České Budějovice, 2015. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Tomáš Fantyš.
28. PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.
29. ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: Vývojová psychologie*. 4. dopl. vyd. Praha: Portál, 2021. ISBN 978-80-262-1783-1.
30. SEKERA, Julius. *Sociální pedagogika II*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2014. ISBN 978-80-7464-677-5.
31. SEKERA, Ondřej. *Reedukace dětí a mládeže s poruchami chování a emocionalit*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2019. ISBN 978-80-7599-148-5.
32. SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 2., přeprac. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-250-8.
33. SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4042-3.
34. STAŠOVÁ, Leona, Gabriela SLANINOVÁ a Iva JUNOVÁ. *Nová generace: vybrané aspekty socializace a výchovy současných dětí a mládeže v kontextu medializované společnosti*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-567-7.
35. ŠOLCOVÁ, Iva. *Vývoj resilience v dětství a dospělosti*. Praha: Grada, 2009. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2947-3.
36. ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.
37. VACEK, Pavel. *Psychologie morálky a výchova charakteru žáků*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-257-7.
38. VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání* [online]. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: nakladatelství Karolinum, 2021 [cit. 2023-06-20]. ISBN 978-80-246-4961-0. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/e-kniha/vyvojova-psychologie-1359362/>

39. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání druhé, doplněné a přepracované. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.
40. VOJTOVÁ, Věra. *Kapitoly z etopedie I: Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-4573-6.

Časopisecké články

1. DOUBKOVÁ, Sabina a Zdeněk KOVAŘÍK. Dysfunkční rodina jako rizikový faktor sociálního rozvoje mládeže. *Bezpečnostní teorie a praxe* [online]. Praha: Policejní akademie České republiky, 2019, **2019**(2), 3-20 [cit. 2023-06-19]. ISSN 2571-4589. Dostupné z: <https://veda.polac.cz/wp-content/uploads/2019/11/Dysfunkční-rodina-jako-rizikový-faktor-sociálního-rozvoje-mládeže.pdf>
2. VYMĚTAL, Jan. Zprávy: William Lewis Stern. *Československá psychologie*. Praha: Institute of Psychology, 2018, **62**(2), 189-190. ISSN 1804-6436.

Zákonná úprava

1. BRUCKNEROVÁ, Eva. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-848-2.
2. *Občanský zákoník*. Ostrava: Sagit, 2023. ÚZ. ISBN 978-80-7488-553-2.
3. *Trestní předpisy*. Ostrava: Sagit, 2022. ÚZ. ISBN 978-80-7488-494-8.
4. Zákon č. 186/2016 Sb., *o hazardních hrách, v posledním znění*, [cit. 05.07.2023] dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-186>

Webové stránky a elektronické zdroje

1. Český statistický úřad. Sňatky a rozvody. In: *Český statistický úřad* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2020 [cit. 2023-07-05]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/stoletistatistiky/snatky-a-rozvody>

2. HERENTIN, Vojtěch. Emoční potřeby dítěte a důsledky jejich deprivace. In: *Šance dětem* [online]. Praha: Sirius, 2023 [cit. 2023-07-10]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/emocni-potreby-ditete-dusledky-jejich-deprivace>
3. JIRÁKOVÁ, Pavlína. PBSP – pět základních vývojových potřeb. In: *Alfabet* [online]. Praha: Alfa Human Service, 2015 [cit. 2023-06-28]. Dostupné z: <https://www.alfabet.cz/vyvojova-vada-u-ditete/rodina/zakladni-vyvojove-potreby/>
4. JŮZOVÁ KOTALOVÁ, Kristýna, Věra BECHYŇKOVÁ a Lucie SMUTKOVÁ. Posilování rodičovských kompetencí: Systémový rozvoj a podpora nástrojů sociálně-právní ochrany dětí. In: *Právo na dětství* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2013, 2018 [cit. 2023-06-27]. Dostupné z: <http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/Prezentace-1-Posilovani-rodicovskych-kompetenci.pdf>
5. KOUDELKA, Ferdinand, Milan NAKONEČNÝ a Alena VODÁKOVÁ. Sekta. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2018 [cit. 2023-06-28]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Sekta>
6. KRTIČKOVÁ, Kateřina. Výchovné problémy v dysfunkčních rodinách. In: *Šance dětem* [online]. Praha: Sirius, 2023 [cit. 2023-06-19]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/vychovne-problemy-v-dysfunkcnich-rodinach>
7. LEBEDOVÁ, Zuzana. Pohled na základní vývojové potřeby člověka z hlediska PBSP. In: *Česká asociace Pesso Boyden psychomotorické psychoterapie* [online]. Praha: PBSP CZ, 2010 [cit. 2023-06-27]. Dostupné z: http://www.pbsp.cz/Data/Sites/Zakladni_vyvojove_potreby.pdf
8. Morálka. In: *E-learningová podpora mezioborové integrace výuky tématu vědomí na UP Olomouc* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého, 2012 [cit. 2023-07-09]. Dostupné z: <http://pfyziolmysl.upol.cz/?p=1463>
9. O rozvodech v Česku. In: *Česko v datech* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2016 [cit. 2023-07-06]. Dostupné z: <https://www.ceskovdatech.cz/clanek/38-ne-vsechno-se-paruje-aneb-o-rozvodech-v-cesku/#article-content>
10. PRESSLEROVÁ, Pavla. Syndrom CAN. In: *Šance dětem* [online]. Praha: Sirius, 2023 [cit. 2023-07-10]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/syndrom-can>

11. Resilience. In: *American Psychological Association* [online]. Washington, DC: American Psychological Association, 2022 [cit. 2023-07-19]. Dostupné z: <https://www.apa.org/topics/resilience>
12. Rodičovské kompetence. In: *Zařízení Sociálně-právní ochrany dětí SPOLU* [online]. Karviná: Akademický ústav Karviná, z.ú., 2019 [cit. 2023-06-27]. Dostupné z: <https://rodicespolu.cz/rodicovske-kompetence/>
13. ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. Vliv rozvodu na duši a chování dítěte. In: *Šance dětem* [online]. Praha: Sirius, 2023 [cit. 2023-07-06]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/vliv-rozvodu-na-dusi-chovani-ditete>
14. VLČKOVÁ, Kateřina. Pozorování jako výzkumná metoda pedagogických věd. In: *Informační systém MUNI* [online]. Brno: Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2023-07-31]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/ped/podzim2017/SZ7BK_MET1/um/59559878/59801528/pozorovani_s_lit.pdf
15. Výchovný ústav. In: *Šance dětem* [online]. Praha: Sirius, 2023 [cit. 2023-07-13]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/slovník/vychovny-ustav>
16. Vysvětlení pojmů. In: *Ratolest Brno* [online]. Brno: Ratolest Brno, 2023 [cit. 2023-07-26]. Dostupné z: <https://www.ratolest.cz/texty/vysvetleni-pojmu/>

Seznam obrázků a tabulek

Obrázek č. 1: Odchylky chování

Tabulka č. 1: Pozorování respondenta

Obrázek č. 2: Vývoj chování

Seznam příloh

Příloha č. 1: Osobní dokument

Příloha č. 2: Pozorovací arch

Příloha č. 3: Přepis rozhovoru

Příloha č. 1: Osobní dokument

Výchovný ústav []

KAZUISTIKA DÍTĚTE

Jméno dítěte: []

Věk: 17 let

Obor studia, ročník: tesař,

Zdravý, s medikací

Důvody umístění: selhání pěstounské péče, nerespektování autorit, výchovné problémy, pokus o pohlavní zneužití, agresivita, krádeže, lhaní

Osobní charakteristika

[] pochází z rodiny s nízkým socioekonomickým statusem. Má jednu vlastní sestru. Matka spáchala sebevraždu. Otec byl závislý na alkoholu. Opakované vykazání policií. Násilí mezi partnery – finanční situace. Otec nejeví velký zájem. V roce 2019-2022 byl ve výkonu trestu [] byl umístěn pěstounské péči spolu se sestrou. Postupem času chování [] začalo narušovat chod rodiny a došlo k hospitalizaci [] v psychiatrické nemocnici. Po propuštění ovšem pokračovaly jeho útoky, lhaní ale zejména sexuální projevy k jeho mladší sestře. Pěstouni požádali o zrušení pěstounské péče. [] byl umístěn do Dětské domova ve [] a následně do dětské domova se školou ve [] Snahou v tuto chvíli je [] připravit na samostatný život, rozvíjet u něj pozitivní vlastnosti a správné vzorce chování, posílení sebekontroly, sebekázně.

Vztah k lidem

[] se bezproblémově začlenil do skupiny chlapců, nekonfliktní, autoritu vychovatelů velice často nerespektuje. Zde je cílem podporovat dobrou komunikaci s okolím, zkvalitnit jeho dobré sociální postoje, potlačit nevhodné projevy a posílit respekt k lidem.

Kontakt a vztahy s rodinou

[] je v kontaktu s otcem a tetou, nejezdí za nimi na dovolenky. Problematická domluva. Komunikuje s nimi skrze sociální sítě nebo si občas zavolají. Zde je cílem podpora pravidelných dovolenek, přijmutí vychovatele jako autority, příprava na budoucí život mimo VÚ.

Sebeobslužné dovednosti

Je poměrně problematická. sám bez pobízení do sprchne nehrne. Dokáže v jednom oblečení být celý den a pak v něm i spát. Občas je třeba dozor při dodržování pořádku v osobních věcech. Zde je cílem zlepšit osobní hygienu a sebeobslužné dovednosti bez kontroly vychovatelem.

Vztah k povinnostem

Povinnosti většinou plní. Občas dělá práci navíc. Je chválen. Řád výchovného ústavu převážně dodržuje.

Školní dovednosti

studuje obor tesař. Ve škole se mu líbí. Občasná absence a výchovné problémy. Zde je cílem dbát na co nejlepší klasifikaci, plnění školních povinností a podporovat studium.

Zájmy, kroužky, profesní orientace

baví sportovní aktivity, hudba, čtení. Docházel na capoeiru, street dance. Také rád zpívá. Cílem je zde podpora aktivního trávení volného času.

Individuální zvláštnosti dítěte

Pravidelné návštěvy sexuologa a pedopsychiatra.

Příloha č. 2: Pozorovací arch

Záznamový arch k pozorování

Číslo záznamu: 1.

Jméno probanda:

Pozorovaný jev	Datum							
	3.11.	7.11.	10.11.	14.11.	16.11.	21.11.	23.11.	28.11.
fyzická agrese								
verbální agrese								
nerespektování pokynů autority								
závislostní chování								
chování, které má znaky protiprávního jednání								

Záznamový arch k pozorování

Číslo záznamu: 2.

Jméno probanda:

Pozorovaný jev	Datum						
	30.11.	7.12.	12.12.	15.12.	19.12.	22.12.	
fyzická agrese							
verbální agrese							
nerespektování pokynů autority							
závislostní chování							
chování, které má znaky protiprávního jednání							

Příloha č. 3: Přepis rozhovoru

Jakub, 17 let, 2 roky ve výchovném ústavu

Autorka

Jsi spokojený ve výchovném ústavu, je nějaká činnost, která Tě baví a která naopak ne?

Jakub

Jo, jako je to tady v klidu. Asi lepší jak v děcáku, co jsem byl předtím. Mám tu i víc kámošů. Hodně se bavím s F., se kterým jsem na pokoji. Baví mě tu, když jdeme ven bruslit anebo hrajem fotbal venku. Nebo cokoliv, co můžem dělat jinde a vypadnem odsud. Nemám rád tu komunitu. Nebaví mě to, je to furt dokola a říkají pořád ty stejné h*vna. Některé vychovatelky tam něco slíbí a pak to stejně neudělají.

Autorka

Víš, co bys chtěl dělat, až opustíš výchovný ústav?

Jakub

Chci odejít v 18 a rád bych dělal truhláře, baví mě ty praxe ve škole. Ale zatím nevím, kam půjdu. Tata mi psal, že bych mohl být u něho nějakou dobu. Tak na nějakou dobu asi k němu. Chtěl bych si pak udělat řidičák a koupit auto.

Autorka

Máš nějaká přání do budoucna?

Jakub

Asi to auto by bylo super a pak bych chtěl nějaké to bydlení. Ale pak bych se chtěl víc potkávat s tatškou a tetou.

Autorka

Jsi v kontaktu s někým ze své rodiny?

Jakub

Jo občas si píšu s tetou a pak tatou, akorát s ním je složitější domluva, furt nemá čas, abychom se sešli. Ale píšem si před messenger. No, jinak s nikým.

Autorka

Vzpomeneš si na nějaký zážitek z dětství?

Jakub

Nevím, asi žádný dobrý nemám.

Autorka

Vadí Ti některá pravidla, která se musí ve výchovném ústavu dodržovat?

Jakub

Vadí mi, že je dodržuje jen někdo a přijde, mi že každý může respektovat jen některá pravidla. Včera H. nepřišel z vycházky v 18. ale až v 18.45 a vychovatel mu řekl, ať se to už neopakuje, ale když jsem přišel já pozdě, tak jsem nemohl pak nikam týden. Nebo u kouření, někteří kluci kouří elektronku, jak často chtějí a já, když jdu kouřit, tak je to velký problém. A též mi vadí, že vychovatelky nedodržují slovo.

Autorka

Vyjmenuj hodnoty v životě, které jsou pro Tebe v životě nejdůležitější?

Jakub

Nevím, teď nevím... Tak třeba asi zdraví, pak rodina a potom možná kamarádi, protože když je člověk nemocný, tak i když má všechno, tak je prostě nemocný a nic nemůže. Zdraví je nejvíc. I když rodina je taky důležitá, možná stejně jako zdraví.